

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Розділ 5.
**Сексуальне
здоров'я і права
людини**

**“Обов’язковим наслідком
правильного трактування
принципів і норм з прав
людини є визнання
сексуальних прав правами
людини”.**

*Пол Хант,
спеціальний доповідач ООН
щодо права на найвищий
досяжний рівень здоров'я*

equitas

Centre international
d'éducation aux droits humains
International Centre for
Human Rights Education

Зміст

Вступ	5-1
Права людини і сексуальне здоров'я:	
загальна характеристика.....	5-2
Поняття сексуального здоров'я.....	5-2
Права людини у сфері сексуального здоров'я	5-2
Статистичні відомості	5-3
Діяльність Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я та прав людини	5-5
Міжнародні та регіональні стандарти з прав людини у сфері сексуального здоров'я	5-7
Загальний огляд	5-7
Як працювати з таблицями	5-7
Скорочення	5-8
Таблиця 1. Сексуальне здоров'я і право на життя.....	5-9
Таблиця 2. Сексуальне здоров'я і свобода від катувань, жорстокого, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, в тому числі в місцях позбавлення волі	5-11
Таблиця 3. Сексуальне здоров'я і свобода від рабства і примусової праці.....	5-13
Таблиця 4. Сексуальне здоров'я і свобода від незаконного арешту чи утримання під вартою	5-15
Таблиця 5. Сексуальне здоров'я та право на невтручання в особисте життя	5-16
Таблиця 6. Сексуальне здоров'я і свобода слова та доступу до інформації	5-17
Таблиця 7. Сексуальне здоров'я та свобода зібрань та об'єднань	5-19
Таблиця 8. Сексуальне здоров'я та право на шлюб і створення сім'ї	5-21
Таблиця 9. Сексуальне здоров'я та право на особисту недоторканність	5-23
Таблиця 10. Сексуальне здоров'я та право на недискримінацію	5-25
Таблиця 11. Сексуальне здоров'я та право на найвищий досяжний рівень здоров'я	5-27

Захист прав людини у сфері сексуального здоров'я	5-29
Вступ	5-29
Дотримання прав людини у сфері сексуального здоров'я: випадки з практики	5-29
Приклад 1. Реформування національного законодавства про проституцію у Новій Зеландії	5-31
Приклад 2. Громадський рух за припинення жорстокого поводження з сексуальними та гендерними меншинами в Індії	5-33
Приклад 3. Захист прав геїв і лесбіянок у Румунії	5-35
Приклад 4. Права лесбіянок як права жінок у Намібії	5-37
Рекомендовані джерела	5-39
Загальні матеріали щодо сексуального здоров'я і прав людини	5-39
Міжнародні стандарти: ООН	5-39
Міжнародні стандарти: регіональні	5-41
Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації	5-44
Національне законодавство	5-45
Керівні принципи та тлумачення	5-48
Книжкові видання	5-48
Статті, доповіді й інші документи	5-51
Періодичні видання	5-61
Веб-сайти	5-65
Пошукові системи	5-71
Методичні матеріали	4-74
Глосарій	5-75

Вступ

У цьому розділі читачі зможуть ознайомитись з основними питаннями та джерелами сфери **сексуального здоров'я і прав людини**, зосереджуючи увагу на правах лесбійок, гомосексуалістів, бісексуалів і транссексуалів (ЛГБТ) та працівників комерційного сексу (ПКС). Ці дві групи населення є пріоритетними для Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я і прав людини. Сексуальне здоров'я та права людини в широкому значенні включає сексуально-репродуктивне здоров'я жінок, сексуальне та репродуктивне здоров'я молоді, а також сексуальне та репродуктивне здоров'я расових, етнічних і корінних меншин.

Цей розділ складається із шести підрозділів¹:

- ▶ Права людини і сексуальне здоров'я: загальна характеристика
- ▶ **Діяльність** Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я та прав людини
- ▶ Міжнародні та регіональні **стандарти** з прав людини у сфері сексуального здоров'я
- ▶ **Захист** прав людини у сфері сексуального здоров'я
- ▶ **Рекомендовані джерела**
- ▶ **Глосарій**.

Під час ознайомлення з розділом звертайтеся до глосарія, розміщеного в останньому підрозділі. Він стане у нагоді при з'ясуванні змісту ключових термінів сфери сексуального здоров'я та прав людини.

---

¹ Деякі з цих питань також розглядаються у розділі 2 "ВІЛ/СНІД та права людини".

Права людини і сексуальне здоров'я: загальна характеристика

Поняття сексуального здоров'я

Сексуальне здоров'я — це не лише відсутність захворювань, а й **стан фізичного, емоційного, розумового та соціального благополуччя** щодо сексуальності. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, "сексуальне здоров'я вимагає позитивного ставлення, поваги до сексуальності та статевих відносин, а також можливості набуття приємного і безпечного сексуального досвіду, без насильства, дискримінації і примусу. Для досягнення та підтримання сексуального здоров'я **необхідно поважати, захищати та реалізовувати сексуальні права усіх людей**"².

Такі соціально ізольовані групи, як **ПКС і представники ЛГБТ**, є особливо вразливими до порушення їхніх сексуальних прав. Вони є пріоритетною цільовою групою для Програми Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я та прав людини (Sexual Health and Rights Program (SHARP)). До кола інших груп, які надмірно страждають від порушення їхніх сексуальних прав, включено молодих людей, жінок, які споживають ін'єкційні наркотики, ромських жінок та носіїв ВІЛ і хворих на СНІД.

Права людини у сфері сексуального здоров'я

Сексуальні права включаються до спектру прав людини, які визнані національними, регіональними та міжнародними стандартами захисту прав людини. До кола можливостей у сфері сексуального здоров'я належить право на:

- ▶ найвищий досяжний рівень сексуального здоров'я, включаючи доступність послуг у галузі охорони сексуального та репродуктивного здоров'я;
- ▶ пошук, отримання та поширення інформації стосовно сексуальності;
- ▶ сексуальну освіту;
- ▶ повагу до особистої недоторканності;
- ▶ вибір партнера чи партнерів;
- ▶ рішення щодо сексуальної активності;
- ▶ добровільні сексуальні відносини;

² Всесвітня організація охорони здоров'я. Поняття сексуального здоров'я // Звіт з технічного консультування, 2002.

- ▶ шлюб, що ґрунтується на вільній згоді чоловіка і жінки;
- ▶ планування дітонародження;
- ▶ сексуальне життя, яке базується на безпеці та задоволенні.

Статистичні відомості

- ▶ Більше ніж у 80 державах заборонені статеві зносини між дорослими людьми однієї статі за взаємної згоди. Щонайменше в семи країнах гомосексуальні відносини караються смертною карою.
- ▶ Опитування, проведені серед чоловіків, які мають статеві зносини з чоловіками (ЧЗЧ) в Сенегалі, свідчать, що 43% ЧЗЧ хоча б раз у житті були зґвалтовані за межами свого дому. 13% ЧЗЧ повідомили про зґвалтування міліцією³.
- ▶ Згідно з результатами досліджень НУО “День пам’яті транссексуалів”, кожного місяця у США вбивають одного транссексуала⁴.
- ▶ Дослідження в Індії показали, що 70% ПКС з 13 районів у Таміл-Наду постійно зазнають побиття від міліції. Більше 80% таких осіб незаконно заарештовують⁵.
- ▶ За результатами опитувань у Камбоджі, 97% з 1000 опитаних ПКС заявили про зґвалтування за останній рік⁶.
- ▶ ПКС, стикаючись з насильством з боку клієнтів чи сутенерів, часто не можуть звернутися за захистом, у тому числі судовим, через норми законів, які спрямовані на боротьбу з проституцією, будинками розпусти і зароблянням на життя проституцією.
- ▶ Закони проти “торгівлі людьми” можуть призвести до небажаних для трудових мігрантів наслідків — закриття кордонів, що ставить ПКС в небезпечні умови і унеможливає доступність для ВІЛ-інфікованих послуг з охорони здоров’я⁷.

³ Population Council Horizons Project. Задоволення потреб у сфері сексуального здоров’я чоловіків, які мають статеві зносини з чоловіками в Сенегалі, 2001 р.

⁴ Transgender Day of Remembrance, День пам’яті трансгендерів/транссексуалів www.gender.org/remember/day/.

⁵ Sangram, Point of View and VAMP Newsletter, 2002.

⁶ С. Jenkins, “Violence and Exposure to HIV among Sex Workers in Phnom Penh, Cambodia” (Policy Project c/o Futures Group, Washington, DC, 2006). Found at: www.researchforsexwork.org/downloads/Jenkins-CambodiaFinal.pdf. С. Дженкінс “Насильство і ризик зараження ПКС ВІЛ у Фном Пен, Камбоджа”.

⁷ Open Society Institute, Fostering Enabling Legal Environments for Sex Workers’ Health and Human Rights, 2006. Інститут відкритого суспільства. Активізація правового середовища для здоров’я і прав ПКС, 2006.

- ▶ Навіть у тих країнах, де проституція легальна, ПКС можуть затримувати на підставі законів, які забороняють діяльність будинків розпусти, заробляння на життя проституцією або присутність у місцях, де займаються проституцією⁸.

Порушення прав людини щодо ПКС та ЛГБТ не лише серйозно впливають на окремих осіб. Вони також загрожують громадському здоров'ю, заганняючи маргінальні групи в глухий кут й унеможливаючи їм доступ до попередження ВІЛ та інших медичних послуг.

---

⁸ Canadian HIV/AIDS Legal Network, *Criminalization of sex workers: The human rights case for law reform*, 2006. Канадська правова мережа щодо ВІЛ/СНІДу. Криміналізація комерційного сексу та його представників: права людини — приклад для правових реформ, 2006.

Діяльність Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я та прав людини

Робота Інституту відкритого суспільства у сфері сексуального здоров'я та прав людини концентрується на правах маргінальних груп, зокрема ПКС і представників ЛГБТ, враховуючи небезпеку зараження ВІЛ/СНІДом. Основні зусилля Мережевої програми у цій сфері спрямовані на реалізацію **Проекту щодо сексуального здоров'я та прав людини (ПСЗПА) (Sexual Health and Rights Project (SHARP))**.

Інститут відкритого суспільства також підтримує права ЛГБТ через **Програму управління грантами та прав людини (ПУГПА) (Human Rights and Governance Grants Program (HRGGP))**, яка забезпечує фінансування організацій, що борються з дискримінацією ЛГБТ у Центральній та Східній Європі і країнах – колишніх республіках СРСР. Підтримка ПУГПА допомогла організаціям декриміналізувати гомосексуалізм, задокументувати порушення прав та вимагати їх захисту в судовому порядку, провести моніторинг ефективності впровадження державою місцевих і міжнародних стандартів щодо боротьби з дискримінацією. Крім того, ПУГПА підтримує низку ініціатив щодо забезпечення репродуктивних прав шляхом поєднання судової форми захисту та адвокації у Центральній та Південно-Східній Європі.

Деякі підтримувані ПСЗПА проекти:

► **Звіти**

- Регіональний звіт про подолання перешкод у забезпеченні прав ПКС, підготовлений Мережею зі зменшення шкоди Центральної і Східної Європи, 2005.
- Підтримка в підготовці інноваційних звітів про стан здоров'я представників ЛГБТ у Центральній та Східній Європі, а також ПКС, ЛГБТ та ЧЗЧ у Таїланді.

► **Зустрічі**

- Міжнародна зустріч “Активізація правового середовища для захисту прав працівників комерційного сексу, зокрема й права на охорону здоров'я”, відбулася у червні 2006 р. з метою вироблення глобальних правозахисних підходів до охорони здоров'я ПКС.
- Підтримка Європейської конференції із захисту прав працівників комерційного сексу, на якій було прийнято Маніфест і Декларацію прав працівників комерційного сексу.

► **Навчання**

- Тижневий тренінг і семінар із практичних навиків адвокації провела Африканська комісія з прав людини та народів у Банджолі в травні 2006 р. для правозахисників, які практикують у контексті захисту прав представників ЛГБТ та їхніх партнерів.

► **Мережева робота**

- Завдяки Міжнародній конференції з питань СНІДу 2006 р. вдалося налагодити зв'язки, зміцнити потенціал громади і створити умови для зустрічей захисників ПКС та представників ЛГБТ. Також видано дайджест конференції "IAS in SHARP Focus".
- Започатковано проект створення коаліції на підтримку співпраці в сфері секс-індустрії, прав людини, охорони здоров'я, спрямований на спільну роботу з навчання представників ЗМІ та політиків усього світу, а також тих із них, хто працює за кордоном і в програмах, які фінансуються США.

За більш детальною інформацією звертайтеся на сторінку "ПСЗПЛ":
www.soros.org/initiatives/health/focus/sharp

Міжнародні та регіональні стандарти з прав людини у сфері сексуального здоров'я

Загальний огляд

Значна кількість стандартів з прав людини на міжнародному, регіональному та національному рівнях можуть бути застосовані у сфері сексуального здоров'я. Ці стандарти можуть бути використані для різних цілей:

- для документування (фіксування) порушень сексуальних прав;
- для адвокації з метою припинення таких порушень;
- для пред'явлення позовів до суду за порушення прав людини, передбачених національним законодавством;
- для подання скарг до регіональних і міжнародних установ з прав людини про порушення договорів у контексті прав людини.

У табл. 1-11 цього розділу наведені **приклади** порушень прав людини, пов'язані із сексуальним здоров'ям, а також важливі **стандарти** з прав людини, юридичні **прецеденти** та **положення** із хартій та декларацій про права пацієнтів, що супроводжуються **тлумаченнями**.

Як працювати з таблицями

Прочитавши кожну таблицю, проаналізуйте відповідні **порушення, стандарти, прецеденти та їх тлумачення**.

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Чи трапляються якісь із цих порушень у Вашій державі? Чи існують у Вашій державі інші порушення цього права людини? 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<ul style="list-style-type: none"> ● Чи заборонені ці порушення “стандартами з прав людини”? Чи можна інтерпретувати стандарти так, щоб вони стосувалися даного порушення? 	<ul style="list-style-type: none"> ● Чи відповідають якісь із прикладів цих “прецедентів та тлумачень” даній ситуації? Чи можуть вони бути витлумачені для застосування у даному випадку?

Законодавство з питань прав людини постійно розвивається і багато порушень у цій сфері ще не врегульовано на законодавчому рівні. Якісна адвокація та належне документування **порушень** сприятиме **удосконаленню законодавчої бази** у сфері сексуального здоров'я та прав людини.

Таблиця скорочень

У таблицях використано такі скорочення назв міжнародних актів і відповідних механізмів контролю за їх виконанням:

Міжнародний акт	Механізм контролю
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права – МПГПП	Комітет з прав людини – КПЛ
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права – МПЕСКП	Комітет з економічних, соціальних і культурних прав – КЕСКП
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – КЛВФДЖ	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок – Комітет ЛВФДЖ
Конвенція про права дитини – КПД	Комітет з прав дитини – Комітет ПД
Африканська хартія прав людини і народів і Протоколи до неї – АХПЛН	Африканська комісія з прав людини і народів – АКПЛН
[Європейська] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – ЄКЗПЛС	Європейський суд з прав людини (з Комітетом міністрів) – ЄСПЛ
Європейська соціальна хартія – ЄСХ	Європейський комітет з соціальних прав – ЄКСП

У цьому розділі згадується **Комісія з прав людини** (на сьогодні недіюча) і різні спеціальні доповідачі (СД) та робочі групи (РГ).

Таблиця 1. Сексуальне здоров'я і право на життя

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Кримінальний кодекс передбачає смертну кару за (гомосексуальні чи гетеросексуальні) статеві зносини поза шлюбом або за участь у секс-індустрії чи таких діях, як звідництво. ● Працівники міліції гвалтують чи жорстоко знущаються із безпритульного трансесуала. ● ПКС чи представникам ЛГБТ відмовляють у доступі до послуг з попередження ВІЛ, невиліковної хвороби. ● Міліція неефективно провадить досудове слідство у справі про вбивство ПКС, чи то жінки, чи то чоловіка або трансесуала. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПППП (ч. 1 ст. 6): Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.</p> <p>(ч. 2 ст. 6): У країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом.</p> <p>АХПЛН (ст. 4): Людська особистість недоторканна. Кожна людина має право на повагу до свого життя та особистої недоторканності. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 2): Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.</p>	<p>КПА: визнав, що сексуальна орієнтація не може бути підставою для призначення покарання у вигляді смертної кари чи призначення покарання без вироку суду.</p> <p>КПА: провів аналогію між позбавленням права на життя і покаранням за одностатеві зносини чи іншу сексуальну поведінку поза шлюбом; також провів паралелі між проституцією та зростанням насильства, яке загрожує праву на життя ПКС (Колумбія, 1997)</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: неодноразово закликав до захисту права на життя ПКС шляхом забезпечення доступності послуг з репродуктивного здоров'я (наприклад, Вірменія, 1997; Азербайджан, 1998; Намібія, 1997; Камерун, 2000; Демократична Республіка Конго, 1999).</p>

Закінчення табл. 1

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p><i>Також варто ознайомитися з таким документом:</i></p> <p>Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 16): Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.</p> <p>(ч. 2 ст. 16): Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання (1989).</p>	<p>Комітет ПД: “Обов’язок реалізувати право на життя, виживання та розвиток також визначає потребу звернути увагу на сексуальність, поведінку та стиль життя дітей, навіть якщо вони не відповідають тому, що суспільство вважає прийнятним, згідно із загальноприйнятими культурними нормами” (Загальний коментар, 3, § 9).</p> <p>СД з питань свавільних та позасудових покарань: відзначили, що вища міра покарання не повинна застосовуватись до “моральних” злочинів, а також закликали держави запобігати та розслідувати випадки вбивств представників ЛГБТ недержавними суб’єктами.</p>

Таблиця 2. Сексуальне здоров'я і свобода від катувань, жорстокого, нелюдського, і такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, в тому числі в місцях позбавлення волі

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Психіатр “лікував” представника ЛГБТ електрошоком і гормональною терапією без відома пацієнта. ● Ув'язненому гомосексуалісту в місці позбавлення волі не надають ліжка, співкамерники постійно гвалтують його за участі чи бездіяльності працівників установи виконання покарань. ● ПКС затримує міліція, постійно її гвалтує, не провадить досудового слідства, не надає допомоги. ● Міліція неефективно провадить досудове слідство в справі про сексуальне насильство щодо жінки, яка вживає наркотики. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПППП (ст. 7): Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим досліддам.</p> <p>АХПЛН (ст. 5): Кожна людина має невід'ємне право на повагу до її гідності та визнання її правосуб'єктності. Усі форми експлуатації і приниження людини, особливо рабство, работоргівля, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, покарання або поводження, є забороненими.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ст. 3): Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.</p> <p><i>Також варто ознайомитися з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984); 	<p>КПА, КПК: засудили катування і неправомірне поводження із затриманими на підставі їх сексуальної орієнтації та статі.</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: відзначив, що ПКС перебувають “у зоні високого ризику насильства і потребують рівноправного захисту від зґвалтувань та інших форм насильства на умовах, визначених законами” (Загальна рекомендація, 19).</p> <p>ЄСПА (з Комітетом міністрів): постановив, що зґвалтування заарештованих жінок є катуванням і жорстоким, нелюдським та таким, що принижує гідність, поводженням [Айдін проти Туреччини (Aydin v. Turkey) (1997)].</p>

Закінчення табл. 2

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<ul style="list-style-type: none"> ● Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987); ● Кодекс поведінки службових осіб правоохоронних органів (1979).	<p>СД з питань катувань: висловили занепокоєння з приводу катування та жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження щодо певних осіб на підставі їх сексуальної орієнтації та статевої приналежності, відзначивши, що захист від катування та жорстокого, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження повинен надаватися тим, хто перебуває в установах виконання покарань, а також у закладах охорони здоров'я та в місцях для утримання іммігрантів.</p>

Таблиця 3. Сексуальне здоров'я і свобода від рабства і примусової праці

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Дитину забирають із сім'ї з метою сексуальної експлуатації. ● Чоловіка чи жінку шляхом обману, зокрема обіцянками працевлаштування за кордоном, залучають до заняття проституцією. ● Працівника-іммігранта утримують у місцях розпусти проти його/її волі з метою сексуального рабства. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПППП (ч. 1 ст. 8): Нікого не можуть держати в рабстві: рабство і работоргівля забороняється в усіх їх видах.</p> <p>(ч. 2 ст. 8): Нікого не можуть держати в підневільному стані.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 4): Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.</p> <p>АХПЛН (ст. 5): Кожна людина має невід'ємне право на повагу до її гідності та визнання її правосуб'єктності. Усі форми експлуатації і приниження людини, особливо рабство, работоргівля, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, покарання або поводження, є забороненими.</p> <p><i>Примітка:</i> Ці положення не повинні створювати перешкод для свободи пересування та вибору місця проживання. Повнолітні особи, які мігрують з метою працевлаштування, включаючи зайнятість у секс-індустрії, не обов'язково є жертвами рабства, підневільного стану чи торгівлі людьми.</p>	<p>КПА: наголосив, що уряд зобов'язаний карати за примушування до заняття проституцією (Литва, 1997).</p> <p>КПК: визнав торгівлю жінками формою насильства згідно з повноваженнями КПК у Греції (2001), Грузії (2001).</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: визнав торгівлю людьми формою насильства та очевидним порушенням прав жінок (Загальна рекомендація, 19); відзначив, що "держави-учасниці повинні забезпечувати, без упереджень і дискримінації, право на доступ до інформації про сексуальне здоров'я, освіту та послуги для усіх жінок і дівчат, включаючи жертв торгівлі людьми, які не є законними громадянами країни" (Загальна рекомендація, 24); порадив державам декриміналізувати проституцію або переглянути закони, які визнають проституцію незаконною, наприклад Китай (1999) і Швеція (2001), а також прийняти закони щодо боротьби з проституцією без дискримінації, або внести зміни до законів, які передбачають покарання ПКС, а не сутенерів, наприклад, Гонконг (1999), Єгипет (2001), Гайана (2001), Індія (2000), Індонезія (1998), Литва (2000).</p>

Закінчення табл. 3

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 6): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок (1979). ● Конвенція про права дитини (ст. 34): Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях усіх необхідних заходів щодо запобігання: <ul style="list-style-type: none"> a) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; b) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці; c) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах (1989). ● Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000). ● Керівні принципи та інструкції ООН про права людини і торгівлю людьми (2003). 	<p>СД з питань прав людини та торгівлі людьми: рекомендували, щоб “потенційних жертв торгівлі людьми та експлуатації, включаючи жінок, які інфіковані ВІЛ/СНІДом чи іншими хворобами, що передаються статевим шляхом, не депортували негайно, а надавали відповідну правову, медичну та соціальну допомогу, включаючи послуги з перекладу на мову, якою вони володіють” (Ліван, 2006).</p>

Таблиця 4. Сексуальне здоров'я і свобода від незаконного арешту чи утримання під вартою

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Міліція свавільно заарештовує ПКС за порушення муніципальних рішень, які забороняють “безцільне ходіння” у громадських місцях. ● Працівник міліції, який працює під прикриттям, свавільно заарештовує гомосексуаліста в громадському місці. ● Міліція затримує дівчину, не повідомляючи мотивів затримання, після того, як її батьки, дізнавшись про нетрадиційну сексуальну орієнтацію свої доньки, викликали правоохоронні органи. ● Транссексуала чи трансвестита затримують на кордоні за “підозрілу поведінку”. ● Жінку, яка споживає наркотики, утримують у пологовому будинку після пологів і позбавляють батьківських прав. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПППП (ч. 1 ст. 9): Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.</p> <p>АХПЛН (ст. 6): Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений свободи за винятком причин та умов, попередньо визначених законом. Зокрема, ніхто не може бути свавільно заарештованим чи затриманим.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 5): Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом.</p> <p><i>Також варто ознайомитися з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Кодекс поведінки службових осіб правоохоронних органів (1979); ● Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовими особами правоохоронних органів (1990). 	<p>АКПЛН: звернулася 2006 р. до Камеруну із проханням пояснити причини арешту та утримання під вартою чоловіків за їх сексуальну орієнтацію.</p> <p>АКПЛН та Протокол щодо прав жінок: визнали гендерний аспект захисту “життя, недоторканності та безпеки” жінок.</p> <p>РГ з питань свавільного затримання: висловила думку, що арешт та утримання під вартою чоловіків за статеві зносини з чоловіками були незаконними діями поліції Єгипту, безпідставними заявами про моральність; також вважає порушенням закону затримання чоловіків у Камеруні.</p>

Таблиця 5. Сексуальне здоров'я та право на невтручання в особисте життя

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за статеві зносини між неодруженими особами та секс, не спрямований на відтворення, зокрема будь-які форми анального чи орального сексу, одностатеві сексуальні зносини, секс з метою отримання доходу, секс з презервативом і мастурбацію. ● Лікар розголошує інформацію про сексуальне життя пацієнта, стан його здоров'я чи здоров'я статевого партнера без його згоди. ● Працівники міліції складають списки “підозрюваних гомосексуалістів” з фотографіями та відбитками пальців. ● Газета публікує статтю, яка засуджує сексуальну орієнтацію вчителя чи журналіста. ● Міліція здійснює рейд до місць, що підозрюються у розпусті, без доказів чи рішення суду. ● Працівники системи охорони здоров'я при наданні молодим людям послуг у сфері сексуального здоров'я вимагають згоди їхніх батьків. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПГПП (ч. 1 ст 17): Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 8): Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.</p> <p><i>Також варто ознайомитися з таким документом:</i></p> <p>Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 16): Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.</p> <p>(ч. 2 ст. 16): Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання (1989).</p>	<p>КПА: уперше визнав у міжнародному пакті той факт, що покарання за статеві зносини між особами однієї статі є порушенням права на недоторканність особистого життя та принципу недискримінації, згідно зі ст. 2 і 17 МПГПП [Тунен проти Австралії (Тоонен v. Australia) (1994)].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: після справи Тунена використав право на недоторканність особистого життя як підставу для безлічі дискусій у сфері сексуальних прав (див. Загальний коментар, 24, КЛВФДЖ, 2000).</p> <p>ЄСПА: постановив, що покарання за статеві зносини між особами однієї статі є порушенням права на недоторканність особистого життя [Даджеон проти Великої Британії (Dudgeon v. UK) і інші справи] та захистив право на зміну статі [Гудвін проти Великої Британії (Goodwin v. UK) (2002)].</p>

Таблиця 6. Сексуальне здоров'я і свобода слова та доступу до інформації

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Молоді відмовляють у доступі до інформації про ВІЛ/СНІД, безпечний секс і презервативи, а також про сексуальну поведінку, наприклад, гомосексуальність. ● Державний орган, який відповідає за розповсюдження газет, відмовляється поширювати видання, які містять публікації про ЛГБТ. ● Адміністрація вищого навчального закладу примушує студента-трансвестита одягатися відповідно до його "біологічної статі". ● НУО для отримання фінансування своєї діяльності у сфері ВІЛ-СНІДу та торгівлі людьми примушують пропагувати політику "протидії проституції". 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПГПП (ч. 2 ст. 19): Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.</p> <p>АХПЛН (ч. 1 ст. 9): Кожна людина має право на отримання інформації.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 10): Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.</p>	<p>Комітет ПД: зазначив, що право молоді на доступ до інформації про ВІЛ/СНІД є складовою права на доступ до інформації (Загальний коментар, 3, §4, 2003).</p> <p>СД з питань освіти: підкреслив необхідність статевої освіти в школах і безпечного навчання для студентів-геїв і лесбіянок.</p> <p>СД з питань свободи слова та доступу до інформації: прокоментував і висловив занепокоєння з приводу порушення прав ПКС та представників ЛГБТ, обмеження їхніх публічних виступів і відмови у доступі до інформації про ВІЛ/СНІД, затримання людей у Кувейті на підставі листа, в якому згадувалося про лесбійські відносини, а також арешт та переслідування двох жінок в Уганді, поведінка яких не відповідала загальноприйнятим гендерним стандартам.</p>

Закінчення табл. 6

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>(ч. 2 ст. 10): Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.</p> <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13) (1966); ● Конвенція про права дитини (ст. 13) (1989). 	<p>СД з прав людини, СД з питань расизму, СД з питань насильства проти жінок і СД з питань права на здоров'я: колективно критикували законопроект Нігерії, який передбачав криміналізацію статевих зносин і одруження між особами однієї статі, а також визнання незаконною діяльність організацій, пов'язану з цією проблематикою (2007).</p>

Таблиця 7. Сексуальне здоров'я та свобода зібрань та об'єднань

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Держава забороняє та визнає незаконними будь-які об'єднання, що пропагують права представників ЛГБТ, або відмовляється реєструвати будь-які об'єднання ЛГБТ. ● Парад геїв забороняється міською владою. ● Групі ПКС відмовляють у праві зареєструвати НУО, мотивуючи це тим, що діяльність такої організації сприятиме “пропагуванню злочинності”. ● З метою протидії проституції держава забороняє ПКС створювати спілки чи професійні об'єднання. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПГПП (ст. 21): Визнається право на мирні збори.</p> <p>(ч. 1 ст. 22): Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.</p> <p>(ч. 2 ст. 22): Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.</p> <p>АХПЛН (ст. 10): Кожна людина має право на свободу об'єднань за умови дотримання нею закону.</p>	<p>Різноманітні механізми: відзначили позбавлення представників ЛГБТ прав на публічні зібрання і демонстрації, а також на пов'язані з цим порушення їх недоторканності та безпеки.</p> <p>СД з прав людини, СД з питань расизму, СД з питань насильства проти жінок і СД з питань права на здоров'я: колективно критикували законопроект Нігерії, який передбачав криміналізацію статевих зносин та одруження між особами однієї статі, а також визнання незаконною діяльності організацій, що пов'язана з цією проблематикою (2007).</p> <p>ЄСПЛ: постановив, що заборона параду ЛГБТ у Варшаві 2005 р. є незаконною та такою, що дискримінує їхні права [Башковський та інші проти Польщі (Bączkowski and Others v. Poland) (2007)].</p>

Закінчення табл. 7

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>(ст. 11): Кожна людина має право на вільні зібрання з іншими. На користування цим правом не поширюються жодні обмеження, крім тих, які передбачаються законом, а саме тих, що встановлені в інтересах державної чи громадської безпеки, охорони здоров'я та моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ст. 11): Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.</p>	

Таблиця 8. Сексуальне здоров'я та право на шлюб і створення сім'ї

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Держава відмовляє одностатевим парам, які живуть у громадянському шлюбі, у забезпеченні здійснення прав, які мають неодружені пари різної статі. ● Жінці-лесбійниці створюють перепони у реалізації права на штучне запліднення. ● Самотньому гомосексуалісту відмовляють в усиновленні дитини. ● ВІЛ-інфіковану жінку примушують перервати вагітність або відмовитися від своєї дитини. ● ПКС відмовляють у забезпеченні правового та соціального статусу їхніх сімей. ● Закон забороняє повнолітнім дітям ПКС жити зі своїми батьками, аргументуючи це тим, що “вони живуть за рахунок проституції”. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МППП (ч. 2 ст. 23): За чоловіками і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на одруження і право заснувати сім'ю.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ст. 12): Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї, згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.</p> <p><i>Також варто ознайомитися з такими документами:</i></p> <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ч. 1 ст. 16): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків (1979).</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Протокол до АХПЛН щодо прав жінок в Африці (2003). 	<p>Жоден експерт ООН не застосовував це право до ситуацій, пов'язаних із представниками ЛГБТ, осіб, які мають статеві зносини з особами тієї ж статі, чи ПКС, які стикалися з порушенням своїх прав на створення сім'ї, включаючи право на шлюб і батьківські права. Проте:</p> <p>КПА: з'ясував, що в Австралії не забезпечено право на пенсію у разі смерті партнера в одностатевій парі, що порушує право на рівність перед законом [Янг проти Австралії (Young v. Australia) (2003)].</p> <p>ЄСПА: постановив, що відмова біологічному батькові в Португалії, який підтримує одностатеві зносини, у батьківських правах, порушує його право на недоторканність особистого та сімейного життя [да Сільва Мутуа проти Португалії (da Silva Mutua v. Portugal) (1999)]; також постановив, що у Великій Британії заборона одружуватися двом жінкам-транссексуалкам, у разі якщо держава не визнає їх нової статі, порушує їх права на недоторканність особистого життя та на створення сім'ї [Гудвін проти Великої Британії (Goodwin v. UK and I. v. UK) (2002)].</p>

Закінчення табл. 8

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
	<p>ЄСПЛ: постановив, що держава не може виправдовувати дискримінацію неодружених пар однієї статі, мотивуючи свої дії “захистом традиційної сім’ї”, та стверджує, що держава повинна забезпечувати неодруженим парам однієї статі ті ж права, що й неодруженим парам різної статі [Карнер проти Австрії (<i>Karner v. Austria</i>) (2003)].</p> <p>СД з прав людини, СД з питань расизму, СД з питань насильства проти жінок і СД з питань права на здоров'я: колективно критикували законопроект Нігерії, який передбачав криміналізацію статевих зносин та одруження між особами однієї статі, а також визнання незаконною діяльності організацій, пов'язаної з цією проблематикою (2007).</p>

Таблиця 9. Сексуальне здоров'я та право на особисту недоторканність

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Міліція гвалтує транссексуала чи трансвестита та погрожує застосувати фізичну силу. ● Лесбійнку гвалтують друзі сім'ї, аби “зробити з неї натуралку”. ● Міліція не проводить досудове слідство з приводу побиття та сексуального насильства щодо чоловіків, які мають статеві зносини з іншими чоловіками. ● Школи не захищають учнів від нападів за нетрадиційну сексуальну орієнтацію. ● Міліція не провадить досудове слідство з приводу зґвалтування працівниці комерційного сексу, заявляючи, що “вона сама про це просила”. ● Ромську жінку стерилізують без її згоди. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>АХПЛН (ст. 4): Людська особистість недоторканна. Кожна людина має право на повагу до свого життя та особистої недоторканності. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.</p> <p>Примітка: Право на особисту недоторканність МПППП чи МПЕСКП не визначається окремо, а тлумачиться як частина права на безпеку особистості, захист від катувань та жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження і права на найвищий досяжний рівень здоров'я.</p> <p>Так само право на особисту недоторканність окремо не визначається у КЛВФДЖ, хоча відомо, що КЛВФДЖ включає право на захист від насильства щодо жінок.</p>	<p>Комітет ЛВФДЖ: відзначив, що ПКС перебувають “у зоні високого ризику насильства і потребують рівноправного захисту від зґвалтувань та інших форм насильства на умовах, визначених законами” (Загальна рекомендація, 19).</p> <p>РГ з питань вимушеного чи недобровільного зникнення: відзначила, що “аспект зникнення, відомості про який не висвітлювалися повною мірою ні в минулому, ні сьогодні, стосується того, як здійснюються акти зникнення з грубими порушеннями щодо найбільш уразливих груп населення. Зокрема, надійшла інформація про зникнення, які супроводжуються “соціальними чистками”, бідних, безробітних і так званих “небажаних” елементів, включаючи <i>проститутток, злодіїв, волоцюг, картярів і гомосексуалістів</i>”.</p>

Закінчення табл. 9

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p><i>Також варто ознайомитися з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 19): Держави-учасниці вживають усіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину (1989); <p>Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (п. а ст. 5): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів з метою:</p> <ol style="list-style-type: none"> а) змінити соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок для викорінення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок (1979); <ul style="list-style-type: none"> ● Протокол до АХПЛН щодо прав жінок в Африці (2003) (п. 3, 4, 5). 	

Таблиця 10. Сексуальне здоров'я та право на недискримінацію

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Людині відмовляють у працевлаштуванні, забезпеченні житлом, у послугах в системі охорони здоров'я, в отриманні освіти чи доступі до товарів чи послуг через нетрадиційну сексуальну орієнтацію, статеву ідентифікацію чи самовираження або через зайнятість у сфері секс-індустрії. ● Державні органи заборонили трансляцію телевізійної програми на підставі, що у ній показують поцілунки між особами однієї статі, водночас поцілунки осіб різної статі транслиуються регулярно. ● Організація для хлопчиків (наприклад, "Бойскаути") відмовляє представникам секс-меншин у членстві. ● Молоду жінку виключають зі школи через вагітність. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПППП (ч. 1 ст. 2): Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім, хто перебуває у межах її території та під її юрисдикцією, права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин.</p> <p>МПППП (ст. 26): Усі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону.</p> <p>В цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини.</p>	<p>КПЛ: визнав, що право на недискримінацію на підставі сексуальної орієнтації має відношення до особистого життя [Тунен проти Австралії (Тоopen v. Australia) (1994)] і права на отримання соціального забезпечення [Янг проти Австралії (Young v. Australia) (2003)], але не до права на вступ у шлюб [Джослін проти Нової Зеландії (Joslin v. New Zealand) (2002)]; також відзначив необхідність недискримінації на підставі сексуальної орієнтації та статевої ідентичності чи самовираження у доступі до послуг системи охорони здоров'я та забезпечення житлом, свободи слова, позбавлення від катувань і права на життя.</p> <p><i>Примітка:</i> Органи ООН ще не визначилися стосовно того, чи варто критикувати закони, спрямовані проти подружньої зради (адюльтеру), гомосексуалізму чи позашлюбних відносин, чи рекомендувати <i>рівне покарання</i> для чоловіків і жінок згідно з такими законами (наприклад, Заключні коментарі КПЛ для Єгипту, 2002).</p>

Закінчення табл. 10

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>АХПАН (ст. 2): Кожна людина має право здійснювати права і свободи, які закріплюються і гарантуються цією Хартією, без жодних обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інших обставин.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ст. 14): Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.</p> <p>З метою правозастосування цього положення ЄСПЛ постановив у Протоколі № 12 до ЄКЗПЛОС (ст. 1), що до “інших ознак” також належить сексуальна орієнтація.</p>	<p>Комітет ЛВФДЖ: відзначив, вплив законів проти проституції і зауважив, що вони сприяють стигматизації та насильству щодо ПКС, але не поставив під сумнів самі закони.</p> <p>Комітет ПД: вважає, що молодь має рівні права на послуги з попередження ВІЛ за ознакою своєї сексуальної орієнтації та стану здоров'я (Загальний коментар, 4, 2003).</p>

Таблиця 11. Сексуальне здоров'я та право на найвищий досяжний рівень здоров'я

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Національна система охорони здоров'я не забезпечує антиретровірусного лікування представниками ЛГБТ чи ПКС, тоді як усім іншим воно доступне. ● У системі охорони здоров'я до представників ЛГБТ ставляться із стигматизацією та упередженням. ● Міліція конфіскує презервативи у ПКС як докази незаконної діяльності. ● ВІЛ-інфіковану не забезпечують презервативами і не дають їй послуг із запобігання передачі ВІЛ від матері до дитини, а замість цього переконують не мати статевих відносин. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПЕСКП (ч. 1 ст. 12): Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.</p> <p>(ч. 2 ст. 12): Заходи, яких повинні вжити держави – учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:</p> <p>в) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними.</p> <p>АХПЛН (ч. 1 ст. 16): Кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.</p> <p>(ч. 2 ст.16): Держави – учасниці цієї Хартії вживають необхідних заходів з метою охорони здоров'я своїх народів і надання їм медичної допомоги у випадку хвороби.</p>	<p>КЕСКП: спонукав держави захищати право ПКС на здоров'я як складову громадського здоров'я (Домініканська Республіка, 1997).</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: звернувся з вимогою забезпечення доступу до інформації про сексуальне здоров'я, освіту та послуги для усіх жінок (Загальна рекомендація, 24); в Уганді (2002) та Камеруні (2000) рекомендував уряду забезпечити медичну допомогу ПКС з огляду на зростання захворювання ВІЛ/СНІДу; неодноразово звертався з вимогою про захист права ПКС на охорону здоров'я шляхом доступу до послуг з репродуктивного здоров'я, наприклад, Вірменія (1997), Азербайджан (1998), Намібія (1997), Камерун (2000), Демократична республіка Конго (1999).</p>

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p><i>Також варто ознайомитися з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ч. 1 ст. 12): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я з тим, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї (1979). ● Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 24): Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я (1989). ● Європейська соціальна хартія (ст. 11): Право на охорону здоров'я (2000). 	<p>СД з питань права на здоров'я: включили питання свободи сексуальної орієнтації у звіт про основоположні принципи, сексуальні та репродуктивні права (2004); висловили занепокоєння з приводу того, що стигматизоване ставлення працівників системи охорони здоров'я до ПКС та споживачів ін'єкційних наркотиків створює перешкоди для надання послуг (Звіт щодо Румунії, 2005).</p> <p>СД з питань насильства щодо жінок, катувань та свободи самовираження: звернули увагу на перешкоди, на які нашкотовуються сексуально дискриміновані особи при отриманні медичних послуг, що становлять загрозу для їх безпеки.</p>

Захист прав людини у сфері сексуального здоров'я

Вступ

У цьому розділі Вашій увазі представлено **чотири приклади** ефективної діяльності у сфері сексуального здоров'я та прав людини:

1. Реформування національного законодавства про проституцію у **Новій Зеландії**.
2. Громадський рух за припинення жорстокого поводження з сексуальними та гендерними меншинами в **Індії**.
3. Захист прав геїв і лесбіянок у **Румунії**.
4. Права лесбіянок як права жінок у **Намібії**.

Дотримання прав людини у сфері сексуального здоров'я: випадки з практики

Розглянувши кожну із запропонованих програм, необхідно з'ясувати, чи включають вони п'ять основних елементів, які базуються на правах людини:

- ▶ **Участь**
Чи передбачає програма участь представників уразливих груп населення, громадянського суспільства, маргінальних та інших груп? Чи запроваджується така програма в місцях проживання потенційних представників цільової групи?
- ▶ **Відповідальність**
Чи визначає програма права позивача та обов'язки відповідача? Чи пропонує вона механізми відповідальності за порушення прав?
- ▶ **Недискримінація**
Чи визначає програма групи ризику? Яким чином? Чи приділяє вона належну увагу потребам таких уразливих груп, як жінки, меншини, корінне населення та засуджені?
- ▶ **Повноваження**
Чи надає програма її реципієнтам повноваження, можливості і ресурси для того, щоб змінити своє життя? Чи займають вони у цьому процесі центральну позицію чи, радше, визначаються як об'єкти доброчинності?

▶ **Зв'язок із правами**

- Чи враховується у завданнях програми можливість законного захисту прав за допомогою міжнародного, регіонального, та національного законодавства? Чи охоплює вона повний спектр прав людини, зокрема громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права?

На завершення з'ясуйте, чи ця програма може бути реалізована у Вашій державі:

- ▶ Чи **існує вже** така програма у Вашій державі?
- ▶ Якщо ні, то чи повинна бути **створена**? Якщо так, то чи потребує **розширення**?
- ▶ Які **кроки** слід зробити для реалізації цього проекту?
- ▶ Які **перешкоди** доведеться подолати для забезпечення її успішної реалізації?

▶ Приклад 1. **Реформування національного законодавства про проституцію у Новій Зеландії**

У 2003 р. Нова Зеландія, острівна країна з населенням у 4 млн людей, реформувала свій закон про сексуальні правопорушення з метою легалізації деяких форм проституції та утримання місць розпусти. Члени Групи проститутток Нової Зеландії (ГПНЗ), до якої входили теперішні та колишні ПКС, доклали зусиль до цієї реформи.

Тип проекту

Реформування законодавства

Тема: Охорона здоров'я та права людини

ПКС Нової Зеландії шукають безпечної робочої атмосфери для захисту своїх прав. Правозахисники довели, що закони, які передбачають кримінальну відповідальність за діяльність у сфері секс-індустрії, призвели до переходу її у підпілля. Це значно ускладнило розповсюдження літератури про безпечний секс та інших продуктів, завадило доступу ПКС до інформації про сексуальне здоров'я, суттєво погіршило їхні умови праці, спричинило несправедливі звільнення, затримку виплати заробітної плати.

Вжиті заходи

ГПНЗ вдалася до підготовки заходів з реформування законодавства з метою легалізації деяких форм проституції та утримання будинків розпусти, а саме:

- ▶ сформувала коаліцію з реформування законодавства, до якої увійшли ПКС, працівники системи охорони здоров'я, представники ВІЛ-інфікованих, правозахисників, груп із захисту прав жінок (включаючи Молодіжну жіночу християнську організацію (YWCA)), парламентарії та державні службовці;
- ▶ підготувала обґрунтовані аргументи на користь реформування закону про проституцію, покликаною слугувати захисту прав людей, які зайняті в цій сфері, припиненню експлуатації дорослих та забезпеченню дітей від заняття проституцією;
- ▶ налагодила тісні взаємини із засобами масової інформації, завдяки чому журналісти, висвітлюючи проблематику реформування закону про проституцію, кожного разу враховували думку ГПНЗ.

Результати

- ▶ Коаліція з широким представництвом доводить здатність ПКС відігравати визначальну роль у реформуванні законодавства. Проте коаліція зіштовхнулася із певними труднощами у залученні вуличних ПКС.
- ▶ ЗМІ Нової Зеландії почали поважати точку зору ГПНЗ щодо закону про проституцію. Проте сенсаційні історії про проституцію продовжували з'являтися на сторінках преси, що знизило значущість цієї групи в аспекті реформування законодавства.
- ▶ У 2003 р. до національного закону були внесені зміни, які стосувалися легалізації певних форм проституції та утримання місць розпусти. Незважаючи на те, що спроби реформування були ініційовані на місцевому рівні, муніципальні органи протидіяли їм та знаходили нові способи дискредитації ПКС.

Контакти:

Група проституток Нової Зеландії
(New Zealand Prostitutes Collective) National Office,
P.O. Box 11-41
Wellington, New Zealand
Tel: +64-4-382-8791
Web: www.nzpc.org.nz

▶ Приклад 2.

Громадський рух за припинення жорстокого поводження з сексуальними та гендерними меншинами в Індії

Ресурсний центр SANGAMA у Бангалорі та Громадське об'єднання громадянських свобод — Карнатаки (PULC-K), відома в Індії правозахисна організація, опублікували два звіти, які були покладені в основу різноманітних акцій на підтримку здоров'я та прав людини.

Тип проекту

Ведення документації та адвокація, правові послуги

Тема: Охорона здоров'я та права людини

Сексуальні та гендерні меншини Бангалору (Індія) зіштовхнулись з жорстоким поводженням поліції, дискримінацією та криміналізацією на підставі законів проти гомосексуалізму та торгівлі людьми. Особливо вразливою виявилася *хіджра* — група людей, що народилися чоловіками, але одягаються у жіночий одяг та поводяться як жінки, а також відіграють культурно-специфічну роль третьої особи. Соціальні працівники, які надають цим громадам послуги з попередження ВІЛ/СНІДу, також ставали жертвами жорстокого поводження поліції.

Вжиті заходи

У співпраці з постраждалими групами SANGAMA та PULC-K реалізували проект з документування, спрямований на створення прецеденту захисту прав гендерних меншин, представників ЛГБТ і ПКС. Зокрема, вони зробили таке:

- ▶ налагодили ефективну співпрацю з правозахисними організаціями, феміністичними об'єднаннями та юристами, які працюють з гендерними меншинами та ЛГБТ;
- ▶ провели інтерв'ю з жертвами та правопорушниками прав людини і документально зафіксували порушення;
- ▶ ініціювали пряме втручання — надання юридичних послуг “за викликом” заарештованим особам і тим, хто зазнав насильства.

Результати

- ▶ У процесі реалізації проекту, який сприяв об'єднанню та співпраці, серед представників ЛГБТ та громади хіджра почали з'являтися нові члени, які започаткували відомі державні кампанії за скасування законів проти гомосексуалізму. Адвокати з різних сфер – охорони здоров'я, захисту прав жінок, прав далітів – уперше об'єднали свої зусилля. Однак через обмежений бюджет, стигматизацію та непостійність маргінальних груп такий рівень активності втримати було важко.
- ▶ Завдяки проведенню інтерв'ю було виявлено велику кількість порушень прав людини, які раніше не документувалися. Це послужило підставою для порушення таких питань із захисту прав людини, як зґвалтування представників ЛГБТ та право на доступ до інформації про сексуальність. Науковці та правозахисники почали критикувати закони, які регламентують питання охорони здоров'я і прав людини в контексті маргінальних груп.
- ▶ Публічної критики на місцевому рівні зазнала поведінка поліції, членів сімей і медичних працівників. Хоча медики неохоче погоджувалися з тим, що їхнє ставлення до представників ЛГБТ може розцінюватись як жорстоке поводження. Окрім того, зусиль, докладених на місцевому рівні, було недостатньо, аби вплинути на законодавство і політику на національному та міжнародному рівнях.

Контакти:

Ресурсний центр SANGAMA, Flat 13, 3rd Floor,
Royal Park Apartments, 34 Park Road
Tasker Town, Bangalore 560051
Web: www.sangama.org

▶ Приклад 3.

Захист прав геїв і лесбіянок у Румунії

Завдяки низці змістовних звітів про захист прав людини, а також факту вступу до Європейського Союзу й аргументам, пов'язаним з проблемою ВІЛ/СНІДу, група із захисту прав геїв і лесбіянок у Румунії домоглася реформування кримінального кодексу та прийняття законів, які забороняють дискримінацію, що ґрунтується на сексуальній орієнтації.

Тип проекту

Реформування законодавства, документування та адвокація

Тема: Охорона здоров'я та права людини

Представники ЛГБТ Румунії зіштовхувалися з жорсткою дискримінацією та пропагованою державою ненавистю до гомосексуалістів. До 2001 р. Кримінальний кодекс держави передбачав покарання за статеві зносини між особами однієї статі у вигляді позбавлення волі на строк від 1 до 5 років, що мало широку підтримку з боку релігійних та націоналістичних кіл. Цей закон призвів до приховування статевих зносин між особами однієї статі, що унеможливило попередження розповсюдження ВІЛ/СНІДу.

Вжиті заходи

Румунські та міжнародні групи, які працювали у сфері захисту прав та охорони здоров'я представників ЛГБТ, підготували низку заяв, що ґрунтувалися на європейському та міжнародному законодавстві. Зокрема, вони зробили таке:

- ▶ опублікували два ключових звіти про права представників ЛГБТ у Румунії, один з яких був підготовлений Human Rights Watch і Міжнародною комісією із захисту прав представників ЛГБТ, а інший – UNAIDS;
- ▶ зареєстрували групу із захисту прав представників ЛГБТ “АССЕРТ” – Бухарестську групу за розвиток терпимості – як неурядову організацію (НУО змушена була зареєструватись як правозахисна організація, а не організація представників ЛГБТ, оскільки закон забороняв свободу зібрань та об'єднань для представників ЛГБТ);
- ▶ скористалися фактом вступу Румунії до ЄС з метою тиску на державу, яка повинна відповідати стандартам Європейського Союзу та Ради Європи, в тому числі в питаннях недискримінації на підставі сексуальної орієнтації.

Результати

- ▶ У 2000 р. в Кримінальний кодекс Румунії були внесені доповнення, у 2001 р. він був переглянутий. На вимогу ЄС Румунія розробила чіткий антидискримінаційний механізм, який передбачав захист від дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та ВІЛ-статусу.
- ▶ НУО “АССЕРТ” була успішно зареєстрована як правозахисна організація. Оскільки захист прав представників ЛГБТ вважався незаконним, організація сприяла обговоренню питань свободи слова та зібрань, а також співпрацювала з іншими правозахисними організаціями. Проте це мало впливало на сферу захисту від гендерної нерівності, насильства щодо жінок і прав транссексуалів.
- ▶ Вступ до ЄС та вимоги міжнародних організацій щодо попередження ВІЛ/СНІДу мали важливе значення для забезпечення реформування Кримінального кодексу. Проте деякі релігійні та політичні лідери продовжують підбурювати до упередженого ставлення та насильства щодо геїв і лесбіянок.

Контакти:

Бухарестська група за розвиток терпимості
(АССЕРТ)
CP 34-56, Bucharest, Romania
E-mail: florentina@accept-mail.ro

▶ Приклад 4.

Права лесбіянок як права жінок у Намібії

Мережа жіночих організацій Намібії на чолі з НУО “Сестра Намібія” включили права лесбіянок до Національного маніфесту із захисту прав жінок. Попри різку критику з боку політиків, мережа продовжила захищати права лесбіянок у межах прав жінок.

Тип проекту

Налагодження зв'язків і створення коаліції

Тема: Охорона здоров'я та права людини

До жіночого руху за скасування усіх форм дискримінації жінок, захист гендерної рівності та пропаганду жіночого здоров'я слід залучати лесбіянок і гетеросексуалок. Це завдання нелегке, особливо враховуючи те, що вони є досить зручною мішенню для політиків, які захищають “національні цінності”.

Вжиті заходи

“Сестра Намібія”, організація, яка об'єднує жінок – прихильниць гендерної та расової рівності, здійснила низку заходів для включення прав лесбіянок до своїх програм із захисту прав жінок. Зокрема вони:

- ▶ включили інформацію про права лесбіянок до Маніфесту про права жінок. Цей документ обсягом 90 сторінок був укладений після широкомасштабного національного опитування, яке розпочалось 1999 р.;
- ▶ витримали численні нападки правлячої політичної партії Намібії (Організації народів Південно-західної Африки), яка стверджувала, що лесбіянки і гомосексуалісти – це егоїстичні індивідуалісти, налаштовані проти Намібії, в тому числі ті з них, хто захищає права жінок в уряді;
- ▶ продовжили відстоювати права лесбіянок, створивши робочу групу із захисту прав темношкірих жінок у невеликих населених пунктах, що дало поштовх створенню Коаліції лесбіянок Африки; набули досвіду стосовно того, як використовувати Протокол до АХПЛН щодо прав жінок на захист прав лесбіянок.

Результати

- ▶ Нападки уряду обернулися ще більшою підтримкою прав лесбіянок і зміцнили лави борців за права жінок і лесбіянок. Учасники семінарів, що відбулися у сільській місцевості, знайшли нові вагомні аргументи на користь Маніфесту і захисту прав лесбіянок.

“Вони – наші доньки, наші матері та сестри, ми не можемо просто вигнати їх; вони так само сплачують податки; ми знаємо, хто керує рухом із захисту прав жінок та бореться за це”.

- ▶ Проте рух на захист прав лесбіянок у Африці не привернув такої уваги, як виступи проти законів, спрямованих на боротьбу із гомосексуалізмом, та захист прав геїв.
- ▶ Лесбіянки залишилися досить зручною мішенню для політиків та урядовців, які, виступаючи проти них, прикриваються гаслом захисту “національних цінностей”.

Контакти:

Сестра Намібія (Sister Namibia), P.O. Box 40092
Windhoek, Namibia
Tel: +264 61 230 618
E-mail: sister@iafrica.com.na

Рекомендовані джерела

Загальні матеріали

Глибшому вивченню теми сексуального здоров'я та захисту прав людини, сприятимуть включені до цього списку джерела, які найбільш часто використовуються. Список поділено на такі підрозділи:

- ▶ Міжнародні стандарти: ООН
- ▶ Міжнародні стандарти: регіональні
- ▶ Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації
- ▶ Національне законодавство
- ▶ Керівні принципи та тлумачення
- ▶ Книжкові видання
- ▶ Статті, доповіді й інші документи
- ▶ Періодичні видання
- ▶ Веб-сайти
- ▶ Пошукові системи
- ▶ Методичні матеріали

Там, де це можливо, матеріали розподілено за трьома видами сексуальних прав:

- ▶ Права представників ЛГБТ;
- ▶ Права ПКС;
- ▶ Сексуальне та репродуктивне здоров'я.

Міжнародні стандарти: ООН

- ▶ Fourth World Conference on Women (Beijing, 1995) (Четверта Всесвітня конференція жінок. Пекін, 1995)
Джерело: www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html

- ▶ International Conference on Population and Development (Cairo, 1994) (Міжнародна конференція населення і розвитку. Каїр, 1994).
Джерело: www.unfpa.org/icpd/summary.htm
- ▶ Монреальська декларація сексуального здоров'я "Сексуальное здоровье для Тысячелетия" Монреаль, Канада, 17-й Всемирный сексологический конгресс, 15.07.2005 года / Всемирная организация сексуального здоровья // http://temp.1gay.ru/monreal_declaration.shtml
- ▶ Декларація принципів терпимості. Утверждена Резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО, 16.11.1995 г.
Джерело: <http://www.un.org/russian/document/declarat/toleranc.htm>
- ▶ Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН, 10.12.1948 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
- ▶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. ООН, 16.12.1966 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
- ▶ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. ООН, 16.12.1966 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042
- ▶ Захист прав людини в контексті ВІЛ/СНІДу. Комісія ООН з прав людини. Резолюції 2005/84, 2003/47, 2001/51, 1999/49, 1996/43.
Джерело: <http://www.un.org/russian/aids/ecn4.html>
- ▶ Доклад UNAIDS о развитии глобальной эпидемии ВИЧ/СПИДа (июнь 2000 г.)
Джерело: <http://www.un.org/russian/document/gadocs/26spec/rep.pdf>
- ▶ Конвенция о борьбе с торговлей людьми и эксплуатацией проституции третьими лицами. Генеральная Асамблея ООН, 02.12.1949 г.
Джерело: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/an/2/MU50002K.html
- ▶ Принципы медицинской этики: Генеральная Асамблея ООН. Резолюция 37/194, 18.12.1982 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_285&test=Mfu3YuoCAbYkc/
- ▶ Конвенция про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. ООН, 18.12.1979 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207
- ▶ Конвенция про дискримінацію в галузі праці та занять. МОП, 25.06.1958 р. № 111.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

- ▶ Конвенція про медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби. МОП, 04.06.1969 р. № 130.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_410
- ▶ Рекомендація щодо медичного обслуговування. МОП, 12.05.1944 р. № 6.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Рекомендація щодо медичної допомоги та допомоги у випадку хвороби. МОП, 25.06.1969 р. № 134.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Міжнародні стандарти: регіональні

- ▶ Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та Протокол до неї (ETS N 14). Рада Європи, 11.12.1953 р. № ETS № 14.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи, 04.11.1950 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
- ▶ Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Рада Європи, Ов'єдо, 04.04.1997 р.
Джерело: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.5620.0>
- ▶ Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнтів в Європі. Прийнята Європейською нарадою з прав пацієнта. Амстердам, Нідерланди, березень 1994.
Джерело: www.medsoc.ru/info/zakon/file/declaraciya.doc
- ▶ Європейська хартія прав пацієнтів. Активна громадська мережа у співпраці з громадськими організаціями з 12 різних країн ЄС. Рим, листопад 2002 р.
Джерело: <http://www.healthrights.am/rus/more/727/>
- ▶ Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. Рада Європи, 25.10.2007 р.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Паризька декларація “Жінки, діти та синдром набутого імунodefіциту (СНІД)”, затверджена Міжнародною конференцією про наслідки СНІДу для здоров'я матерів та дітей. Париж, 27-30.11.1989 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_848
- ▶ Манифест секс-работников Європы (Международный комитет по правам секс-работников в Европе, 2005).
Джерело: http://www.sexworkeurope.org/site/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=201

- ▶ Рекомендація N R (91) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми. Рада Європи, 09.09.1991 р. № R(91)11.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Права представників ЛГБТ

- ▶ ADEFRA Declaration on Violence Against Lesbian Women in Africa (Декларація про насильство щодо жінок-лесбіянок в Африці).
Джерело: www.ilga.org/news_results.asp?LanguageID=1&FileCategoryID=1&FileID=901&ZoneID=4/
- ▶ American Psychological Association Policy Statement on Discrimination against Homosexuals (Політика Американської психологічної асоціації щодо дискримінації гомосексуалістів).
Джерело: Conger, J.J. (1975). Proceedings of the American Psychological Association, Incorporated, for the year 1974: Minutes of the annual meeting of the Council of Representatives. American Psychologist, 30, 620-651. www.apa.org/pi/lgbcpolicy/discrimination.html.
- ▶ European Parliament Resolutions on Racism and Homophobia (January 2006) (Резолюція Європейського парламенту щодо боротьби з расизмом і гомофобією (січень, 2006)).
Джерело: www.ilga.org/news_results.asp?FileID=736
- ▶ Petition: Putting Sexuality on the Agenda (NGO petition to put sexuality on the agenda at the Fourth World Conference on Women in Beijing, 1995) (Заява про відмінності між статями (1995)).
Джерело: www.qrd.org/qrd/orgs/LAMBDALETTERS/1995/un.womens.conf-02.95
- ▶ Recommendation 1474, Parliamentary Assembly of the Council of Europe ("Situation of Lesbians and Gays in the Council of Europe Member States") (Рекомендації 1474 Парламентської Асамблеї Ради Європи "Про становище геїв і лесбіянок держав-учасниць на Раді Європи")
Джерело: assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta00/erec1474.htm
- ▶ The Montreal Declaration (adopted by the International Scientific Committee of the International Conference on LGBT Human Rights, July 2006) (Монреальська декларація (прийнята Міжнародним науковим комітетом на Міжнародній конференції з прав ЛГБТ у системі прав людини).
Джерело: www.declarationofmontreal.org
- ▶ Transfeminist Manifesto by Emi Koyama (Трансфеміністський Маніфест Емі Кояма).
Джерело: www.eminism.org/readings/index.html

- ▶ Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity (Джокьякартські принципи застосування норм міжнародного права в галузі прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності).
Джерело: yogyakartaprinciples.org, released March 26, 2007 by a group of 29 international human rights experts

Права працівників комерційного сексу

- ▶ A Declaration on the International Day to End Violence against Sex Workers (Zi Teng, Hong Kong, 2005) (Декларація з нагоди Міжнародного дня ліквідації насильства щодо працівників комерційного сексу (Цзи Ден, Гонконг, 2005)).
Джерело: www.ziteng.org.hk/news_e.html
- ▶ Declaration on the Rights of Sex Workers (International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe, 2005) (Декларація про права працівників комерційного сексу (Міжнародний комітет з прав працівників комерційного сексу в Європі, 2005)).
Джерело: www.sexworkeurope.org
- ▶ Декларация прав секс-работников Европы (Международный комитет по правам секс-работников в Европе, 2005).
Джерело: http://www.sexworkeurope.org/site/images/PDFs/dec_brusselsrus.pdf
- ▶ Durbar Mahila Samanwaya Committee Manifesto for Sex Workers' Rights. (1997) (Маніфест комітету Махіла Саманвей щодо прав працівників комерційного сексу (1997)).
Джерело: www.nswp.org
- ▶ Sex Workers in Europe Manifesto (International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe, 2005) (Маніфест працівників комерційного сексу в Європі (Міжнародний комітет з прав працівників комерційного сексу в Європі, 2005)).
Джерело: www.sexworkeurope.org
- ▶ Sisonke Sex Worker Movement Mission Statement (South Africa, 2004) (Заява делегації руху працівників комерційного сексу в Сісонке (Південна Африка, 2004)).
Джерело: www.sweat.org.za
- ▶ World Charter for Prostitutes Rights (International Committee for Prostitutes Rights, Amsterdam 1985) (Всесвітня Хартія щодо прав повій (Амстердам, 1985)).
Джерело: www.walnet.org/csis/groups/icpr_charter.html

Сексуальне та репродуктивне здоров'я і права людини

- ▶ Adolescent Sexual and Reproductive Health Rights Document (National Adolescent Friendly Clinic Initiative) (Документ щодо сексуального та репродуктивного здоров'я підлітків (Ініціатива національної клініки, дружньої до молоді)).
Джерело: www.lovelife.org.za
- ▶ A New Bill of Sexual Rights and Responsibilities (American Humanist Association, 1976) (Новий білль щодо сексуальних прав та обов'язків (Американська асоціація гуманістів, 1976)).
Джерело: www.americanhumanist.org/about/sexual-rights.html.
- ▶ Charter on Sexual and Reproductive Rights (International Planned Parenthood Federation, March 2000 update) (Хартія про сексуальні та репродуктивні права (Міжнародна федерація планування сім'ї, березень 2000, оновлена)).
Джерело: www.ippf.org/NR/rdonlyres/6C9013D5-5AD7-442A-A435-4C219E689F07/0/charter.pdf
- ▶ Declaration of Sexual Rights (XIV World Congress of Sexology, 1999) (Декларація про сексуальні права (XIV Всесвітній конгрес з сексології, 1999)).
Джерело: www.worldsexology.org/about_sexualrights.asp.
- ▶ HERA: Health, Empowerment, Rights & Accountability (Women's Sexual and Reproductive Rights and Health Action Sheets, 1998) (Здоров'я, розширення прав і можливостей, права і підзвітність (Сексуальні та репродуктивні права жінок і санпросвіта, 1998)).
Джерело: www.iwhc.org/resources/heraactionsheets.cfm
- ▶ SexPanic! (A Declaration of Sexual Rights, 1997) (Секс паніка! (Декларація про сексуальні права, 1997)).
Джерело: www.worldsexology.org/about_sexualrights.asp

5

Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації

- ▶ Дванадцять принципів надання медичної допомоги в будь-якій системі охорони здоров'я. Всесвітня медична асоціація. Нью-Йорк, США, жовтень 1963 р., доповнені – Венеція, Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: http://www.holimed.lviv.ua/tw_principis.html
- ▶ Декларація про права людини та особисту свободу медичних працівників. Всесвітня медична асоціація. Брюссель, Бельгія, жовтень, 1985 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Декларація стосовно медичного аборту. Всесвітня медична асоціація, 01.08.1970 р.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

- ▶ Лісабонська декларація про права пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р.
Джерело: http://www.itpcru.org/new_project/lissdecl
- ▶ Декларація щодо медичного абортів. Всесвітня медична асоціація. Осло, Норвегія, серпень 1970 р.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Міжнародний кодекс медичної етики. Всесвітня медична асоціація. Лондон, Англія, жовтень 1940 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_002
- ▶ Положення про захист прав і конфіденційність пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_056
- ▶ Положення про професійну відповідальність лікарів під час лікування хворих на СНІД. Всесвітня медична асоціація. Австрія, Відень, вересень 1988 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Положення щодо доступності медичної допомоги. Всесвітня медична асоціація. Відень, Австрія, 1 вересня 1988 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_030
- ▶ Положення про генетичне консультування і генну інженерію. Мадрид, Іспанія, жовтень 1987 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_028
- ▶ Токійська декларація. Основні лікарські принципи щодо катувань й інших видів жорстокого, негуманного або такого, що принижує поведінку і покарання при затриманні й ув'язненні. Всесвітня медична асоціація. Токіо, Японія 1975 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_011
- ▶ Резолюція про права людини. Всесвітня медична асоціація. Ранчо Міраж, Каліфорнія, США, жовтень 1990 р.; внесені поправки — Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.; Стокгольм, Швеція, вересень 1994 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Резолюція про прихильність принципам етичних стандартів ВМА. Всесвітня медична асоціація. Стокгольм, Швеція, вересень 1994 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.

Національне законодавство

- ▶ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

- ▶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 1.
- ▶ Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 56.
- ▶ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
- ▶ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
- ▶ Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2398-17 // Голос України. – 2010. – № 137. – Ст. 29
- ▶ Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 р. № 2231-15 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 5. – Ст. 111.
- ▶ Про лікарські засоби: Закон України від 04 квітня 1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 22. – Ст. 86
- ▶ Про делегацію України на Всесвітній конгрес проти комерційної сексуальної експлуатації дітей: Розпорядження Президента України від 29 липня 1996 р. № 209/96-рп // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=209%2F96-%F0%EF>
- ▶ Про затвердження Державної програми “Репродуктивне здоров'я нації” на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1849-2006-%EF>
- ▶ Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 144 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Про утворення Українського науково-дослідного інституту медичної генетики у м. Києві: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 1999 р. № 1176 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Інструкція щодо заповнення форми галузевої статистичної звітності № 41-здоров “Звіт про допоміжні репродуктивні технології”: Інструкція МОЗ України від 10 грудня 2001 р. № 489 // Офіційний вісник України. – 2001 р. – № 52. – Ст. 271.

- ▶ Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій: Наказ МОЗ України від 23 грудня 2008 р. № 771 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 24. – Ст. 153.
- ▶ Про затвердження Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти: Наказ МОЗ України від 29 листопада 2004 р. № 579 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 7. – Ст. 88.
- ▶ Про затвердження статистичної документації з питань допоміжних репродуктивних технологій: Наказ МОЗ України від 10 грудня 2001 р. № 489 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1068-01>
- ▶ Про створення Групи технічного супроводу з питань реалізації, моніторингу та оцінки виконання заходів Державної програми “Репродуктивне здоров'я нації” на період до 2015 року”: Наказ МОЗ України від 11 вересня 2009 р. № 671 // <http://www.moz.gov.ua/ua/main/docs/?docID=13591>
- ▶ Про затвердження плану реалізації заходів щодо забезпечення виконання Державної програми “Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року”: Наказ МОЗ України від 04 липня 2007 р. № 372/34 // <http://www.moz.gov.ua/ua/main/docs/?docID=8277>
- ▶ Про надання медичної допомоги особам, що потребують зміни (корекції) статевої належності: Наказ МОЗ України від 15 березня 1996 р. № 57 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Положення про постійно діючу комісію з питань зміни (корекції) статевої належності при Міністерстві охорони здоров'я України: Наказ МОЗ України від 15 березня 1996 р. № 57 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Порядок обстеження осіб, які потребують зміни (корекції) статевої належності: Наказ МОЗ України від 15 березня 1996 р. № 57 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Перелік закладів охорони здоров'я, де проводяться медичні втручання при здійсненні зміни (корекції) статевої належності: Наказ МОЗ України від 15 березня 1996 р. № 57 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Про застосування методів стерилізації громадян: Наказ МОЗ України від 6 липня 1994 р. № 121 // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Перелік затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх замовлення: Наказ МОЗ України від 20 липня 2006 р. № 508 // <http://zakon1.rada.gov.ua>

Керівні принципи та тлумачення

- ▶ Международные руководящие принципы по ВИЧ/СПИДу и правам человека, Объединенный вариант. Управление Верховного комиссара ООН по правам человека и Объединенной программы ООН по ВИЧ/СПИДу. Вторая Международная консультация по ВИЧ/СПИДу и правам человека (Женева, 23–25 сентября 1996 г.) и Третья Международная консультация по ВИЧ/СПИДу и правам человека (Женева, 25–26 июля 2002 г.).
Джерело: http://data.unaids.org/pub/Manual/2007/jc1252-humanrights_ru.pdf
- ▶ Джокьякартские принципы применения международно-правовых норм о правах человека в отношении сексуальной ориентации и гендерной идентичности, официально представлены 26 марта 2007 г. группой из 29 международных экспертов.
Джерело: <http://www.yogyakartaprinciples.org/index.php?lang=RU>
- ▶ “A Guide to Occupational Health and Safety in the New Zealand Sex Industry.” Website of the Department of Occupational Safety and Health of New Zealand, 2004.
Джерело: www.osh.dol.govt.nz/order/catalogue/235.shtml

Книжкові видання

- ▶ Altman, D. *Global Sex*. The University of Chicago Press, Chicago, IL, 2001.
- ▶ Duggan, Lisa and Nan Hunter. *Sex Wars: Sexual Dissent and Political Culture*. New York: Routledge, 1995.
- ▶ Esplen, E. *Gender and Sexuality: Supporting Resources Collection*. BRIDGE Development and Gender. Brighton, UK: University of Sussex Press, 2007.
Джерело: www.bridge.ids.ac.uk/reports/CEP-Sexuality-SRC.doc
- ▶ Mann, Jonathan, Daniel J.M. Tarantola, and Thomas W. Netter (eds.), *AIDS in the World: A Global Report*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992.
- ▶ Misra, G. and R. Chandiramani, *Sexuality, Gender, and Rights: Exploring Theory and Practice in South and Southeast Asia*. New Delhi, India: Sage, 2005.
- ▶ Parker, R. Barbosa, R. and Aggleton, P. eds. *Framing the Sexual Subject: The Politics of Gender, Sexuality and Power*. Berkeley: University of California Press, 2000.
- ▶ Currah, P., Juang, R.M., Price Minter, S. eds. *Transgender Rights*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2006.
- ▶ Eskridge, W. and Hunter, N. *Sexuality, Gender, and the Law*. New York: Foundation Press, 2004.
- ▶ Feinberg, L. *Transgender Warriors: Making History from Joan of Arc to Dennis Rodman*. Boston: Beacon Press, 1996.

- ▶ Heinze E. *Sexual Orientation: A Human Right*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
- ▶ Israel, Gianna E.; Tarver, Donald E. and Shafer, Dianne. *Transgender Care: Recommended Guidelines, Practical Information and Personal Accounts*. Philadelphia, PA: Temple University Press, 1998.
- ▶ Meyer, I.H. & M. E. Northridge, eds. *The Health of Sexual Minorities: Public Health Perspective on Lesbian, Gay, Bi-Sexual and Transgender Populations* Kluwer/Spinger Press, 2007.
- ▶ Stryker, Susan and Whittle, Stephen. *The Transgender Reader*. New York and London: Routledge, 2006.
- ▶ Wintemute, R. *Sexual Orientation and Human Rights: The United States Constitution, the European Convention, and the Canadian Charter*. Oxford, England: Clarendon Paperbacks, 1995.
- ▶ Alexander, P. and Delacoste, F. eds. *Sex Work*. Seattle, WA: Cleis Press, 1988.
- ▶ Brussa, Licia, ed. *Health, Migration and Sex Work: The Experience of TAMPEP*. Amsterdam: TAMPEP International, 1999.
- ▶ Ditmore, Melissa, ed. *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work*. Westport, CT: Greenwood Press, 2006.
- ▶ Kempadoo, K. and Doezema, J. eds. *Global Sex Workers*. New York and London: Routledge, 1998.
- ▶ Kempadoo, K., et al eds. *Prostitution and Trafficking Reconsidered*. Boulder, CO: Paradigm Publishers, June, 2005.
- ▶ Mann, Jonathan, Daniel J.M. Tarantola, and Thomas W. Netter (eds.), *AIDS in the World: A Global Report*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992. See especially discussions of sex work, pp. 344-345, 372-381.
- ▶ Overs, C. and Longo, P. *Making Sex Work Safe*. London: Russell, 1997.
Джерело: www.nswp.org
- ▶ Pheterson, G. *The Prostitution Prism*, Amsterdam, The Netherlands: University of Amsterdam Press. June, 1996.
- ▶ Pheterson G ed. *Vindication of the Rights of Whores*. Seattle, WA: Seal Press, 1989.
- ▶ Vanwesenbeeck, Ine, *Prostitutes' Well-Being and Risk*. Amsterdam: VU University Press, 1994.
- ▶ Chavkin, W. and Chesler, E. 2005. *Where Human Rights Begin – Health, Sexuality, and Women in the New Millennium*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2005.

- ▶ Parker, R. and Aggleton, P, eds., *Culture, Society and Sexuality: A Reader, Second Edition*. London: UCL Press, 2007.
- ▶ Алексеев Н.А. Правовое регулирование и положение сексуальных меньшинств: Россия в свете практики международных организаций и национального законодательства стран мира. – М.: БЕК, 2002. – 384 с.
- ▶ Алексеев Н. Гей-брак. – М: БЕК, 2002. – 416 с.
- ▶ Бейлькин М. Медицинские и социальные проблемы однополого влечения // <http://psybooks.narod.ru/all.html>
- ▶ Белкин А.И. Третий пол. Судьбы пасынков природы. – М.: Олимп, 2000. – 432 с.
- ▶ Берн Э. Секс в человеческой любви <http://psybooks.narod.ru/all.html>
- ▶ Бутовская М. Л. Гомосексуализм и эволюция. – Фрязино: Век 2, 2005. – 64 с.
- ▶ Дэйвис Д. Гомофобия и гетеросексизм // Розовая психотерапия: Руководство по работе с сексуальными меньшинствами / Под ред. Д. Дэйвиса, Ч. Нила. – СПб: Питер, 2001. – С. 87-122.
- ▶ Еникеева Д.Д. Геи и лесбиянки. – М.: АСТ, 2003. – 416 с.
- ▶ Жаров Л.В. Бисексуальная революция. – Р-н/Д.: Феникс, 2003. – 288 с.
- ▶ Запорожан В.Н., Аряев М.Л. ВІЛ-інфекція і СНІД. – К.: Здоров'я, 2004. – 636 с.
- ▶ Колесов Д.В. Пол и секс в современном обществе. – Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: МОДЭК, 2001. – 192 с.
- ▶ Кон И.С. Лики и маски однополой любви. Лунный свет на заре. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Олимп; АСТ, 2003. – 574 с.
- ▶ Литвиненко В.И. Основы самопомощи. – Полтава, 2003.
- ▶ Люди и ВИЧ: книга для равнодушных. – 4-е изд. / Под. ред. Е. Пурик. – К., 2006. – 633 с.
- ▶ Мондимер Ф. Гомосексуальность. Естественная история. – Екатеринбург: У-Фактория, 2002. – 333 с.
- ▶ Панорама охорони здоров'я населення України / А.В. Підаєв, О.Ф. Возіанов, В.Ф. Москаленко, В.М. Пономаренко та ін. – К.: Здоров'я, 2003. – 396 с.
- ▶ Порівняльне дослідження з проблем дискримінації у відношенні ВІЛ-інфікованих осіб і хворих на СНІД / Швейцарський інститут порівняльного права в Лозанні, Центр інформації й документації Ради Європи у Російській Федерації, 1996.

- ▶ Тоффлер Э. Шок будущего. – М.: АСТ, 2003. – 557 с.
- ▶ Тэйлор В., Уиттгер Н. Коллективная идентичность в группах общественных движений: лесбийская феминистская мобилизация. Введение в гендерные исследования. Ч. 2: Хрестоматия/ Под ред. С.В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб: Алетейя, 2001. – С. 963-991.
- ▶ Хайнце Э. Сексуальная ориентация: Право человека. Эссе о международном законодательстве о правах человека. – М.: Идея-Пресс, 2004. – 366 с.
- ▶ Человек и пол. Гомосексуализм и пути его преодоления: Сборник переводов. – СПб: Кайрос, 1998. – 272 с.
- ▶ Моніторинг поведінки жінок, які надають сексуальні послуги за плату, як компонент епіднагляду другого покоління / Артюх О.Р., Балакірева О.М., Бочкова Л.В., Галич Ю.П., Галустян Ю.М., Дікова-Фаворська Д.М., Злобіна О.Г., Левчук Н.М., Лютий В.П., Марциновська В.А., Микитюк Т.П., Морозов В.Ф., Петровський О.М., Шамота Т.С., Яременко О.О. – К.: МБФ “Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2005. – 760 с.
- ▶ Никитина А.Е. Правовое регулирование биомедицинских технологий. Теоретико-правовой аспект: Автореф. дис. канд. юрид. наук. СПб, 2002. – 18 с.

Статті, доповіді та інші документи

Загальні публікації

- ▶ Correa, S. “From Reproductive Health to Sexual Rights: Achievements and Future Challenges.” Abstract available at: www.siyanda.org/search/summary
- ▶ 2004 Report of the UN Special Rapporteur on the Right to Health
Джерело: daccessdds.un.org/doc/
- ▶ Fried, S. and Landsberg-Lewis, I. 2000. *Sexual Rights: From Concept to Strategy*. pp. 91-122 in K. Askin and D. Koenig, eds, *Women’s Human Rights Reference Guide*. New York: Transnational Press.
- ▶ Lkkaracan, P. and Jolly, S. 2007. *Gender and Sexuality: Overview Report*. BRIDGE Development and Gender. Brighton, UK: University of Sussex Press.
Джерело: www.bridge.ids.ac.uk/reports/CEP-Sexuality-OR.doc
- ▶ Rubin, Gayle. Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. In Nardi, P. M. and Schneider, B.E., eds. *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies; A Reader*. New York: Routledge, 1984.
- ▶ Американцы клонировали человеческий эмбрион. – Является ли он живым человеческим существом? // Медицинское право и этика. – 2002. – №1. – С. 64-66.

- ▶ Вегержинська Н.Д. Епідситуація з ВІЛ-інфекції/СНІДу в Одеській області, проблемні питання та шляхи їх вирішення / Н.Д. Вегержинська, О.В. Волков, В.І. Лісецька // Інфекц. контроль. — 2007. — № 2. — С. 16-17.
- ▶ Гойда Н.Г. Державна політика України щодо збереження репродуктивного здоров'я // Педіатрія, акушерство та гінекологія. — 1998. — № 2. — С. 72-73.
- ▶ Гусак П. Моральні підстави засудження церквою абортів, евтаназії та допоміжних репродуктивних технологій // Вісник Інституту родини і подружнього життя Львівської Богословської Академії. Вид-во Українського католицького університету. — 2002. — № 3. — С. 113-127.
- ▶ Карпачова Н.І. Стан дотримання захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. — К., 2003. — 190 с.
- ▶ Ляуш Л.Б. Этико-правовые аспекты репродуктивных технологий // Церковный вестник. — 2004. — № 3.
- ▶ Макеева И.М. Детская безнадзорность и безпризорность как фактор демографического кризиса в России // Сб. тезисов докладов форума “Духовно-нравственные основы демографического развития России”. — М., 2004.
- ▶ Макеева И.М. Этические проблемы начала новой жизни // Вестник РГМУ. — 2001. — № 2 (17).
- ▶ Старовойтова О.Э. Биомедицинские технологии как предмет правового регулирования // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности: Материалы 2-й Всероссийской научно-практической конференции. Москва, 26 марта 2004 г. / Под общ. ред. С.Г. Стеценко. — М.: Юрист, 2004. — С. 210-214.
- ▶ Усиление профилактики ВИЧ. Позиционный документ UNAIDS по вопросам политики. Женева, ВОЗ, 2005 // http://data.unaids.org/publications/irc-pub06/jc585-prevention%20paper_ru.pdf
- ▶ Чернега К.А. Некоторые правовые аспекты искусственного прерывания беременности // Гражданин и право. — 2002. — № 9/10.

Публікації про представників ЛГБТ

- ▶ Amnesty International. Crimes of Hate, Conspiracy of Silence: Torture and Ill-Treatment based on Sexual Identity (London, Amnesty International Publications, 2001).
- ▶ Amnesty International. New York City: Abuse of Transgender Women by New York City Police Officers (New York, 2006).
Джерело: www.amnestyusa.org/outfront/document.do?id=ENGAMR511642006

- ▶ Bockting, W. O. and Avery, E. (eds). Transgender Health and HIV Prevention, published simultaneously as special issue of *International Journal of Transgenderism*, Vol. 8, Issue 2/3 (2005), The Haworth Press.
- ▶ Bockting, W.O. and Kirk, S. (eds). Transgender and HIV: Risks, prevention and care. Binghamton, NY: The Haworth Press, 2001. Originally published as a special issue of *International Journal of Transgenderism* 3.1+2.
- ▶ Bockting, W. O., Rosser, B.R.S., and Coleman, E. Transgender HIV Prevention: A Model Education Workshop. *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association* 4(4): 175-183.
- ▶ Cameron E. Sexual orientation and the constitution: A test case for human rights, in *South African Legal Journal*, Vol110 (1993), no 3, 450-472.
- ▶ Critical Health Needs for MTF Transgenders of Color – Center for AIDS Prevention Studies.
Джерело: www.caps.ucsf.edu/projects/TRANS/pdf/TRANScriticalneeds.pdf
- ▶ Feldman, J. and Bockting, W. Transgender Health. *Minnesota Medicine* Volume 86 (2003), July 2003.
- ▶ Gooren, Louis J. G. Hormonal Sex Reassignment. *International Journal of Transgenderism*, 3 (1999) 3.
- ▶ Gorton, N.; Buth, J, Spade, D. Medical Therapy and Health Maintenance for Transgender Men: A Guide for Health Care Providers. 2005.
Джерело: www.nickgorton.org/Medical%20Therapy%20and%20HM%20for%20Transgender%20Men_2005.pdf
- ▶ Human Rights Watch and International Gay and Lesbian Human Rights Commission (IGLHRC), More than a Name: State-Sponsored Homophobia and Its Consequences in Southern Africa (2003).
Джерело: www.iglhrc.org/files/iglhrc/reports/safrighrc0303.pdf
- ▶ Human Rights Watch, In a Time of Torture: The Assault on Justice In Egypt's Crackdown on Homosexual Conduct (New York, 2004).
Джерело: hrw.org/reports/2004/egypt0304/
- ▶ IGLHRC. Off the Map: How HIV/AIDS Programming Is Failing Same-Sex Practicing People in Africa (2007).
- ▶ IGLHRC, Making the Mountain Move: An Activist's Guide to How International Human Rights Mechanisms Can Work for You
Джерело: www.iglhrc.org/files/iglhrc/reports/unguide.pdf
- ▶ Joint Statement: Four key experts (on proposed Nigerian legislation to criminalize same-sex relations, February 2007).
Джерело: www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/A8F5CC6EAC2D6C52C125728B0054CD9B?opendocument

- ▶ Keatley, J. and Clements-Nolle, K. Factsheet: What are the Prevention Needs of Male-to-Female Transgender Persons? University of California, San Francisco, Center for AIDS Prevention Studies, (2001) (Spanish/Español).
Джерело: www.caps.ucsf.edu/pubs/FS/MTF.php
- ▶ Lurie, S. Overview of Transgender Issues for College Health Centers. *College Health in Action*, Vol. 45(April/May/June 2006) 4, p. 1 and 10.
- ▶ Lurie, S. Identifying Training Needs of Health Care Providers, in *Transgender Health and HIV Prevention*, (2005), The Haworth Press. [PDF Document]
Джерело: www.tgtrain.org/LurieIJTv8n2.pdf
- ▶ Macovei, M. and Coman, A. Implications for HIV/AIDS of laws affecting men who have sex with men in Romania. Bucharest Acceptance Group (ACCEPT), 1998.
- ▶ Maguen, S, Shipherd, J, Harris, H, Providing Culturally Sensitive Care for Transgender Patients. *Cognitive and Behavioral Practice* 12(2005): 479-490.
- ▶ Moore, E; Wisniewski, A; Dobs, A. Endocrine Treatment of Transsexual People: A Review of Treatment Regimens, Outcomes and Adverse Effects. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism*. 88 (2003) 8 [PDF Document]
- ▶ National Coalition for LBGT Health. An Overview of US Trans Health Priorities, (2004) [PDF Document]
Джерело: www.nctequality.org/HealthPriorities.pdf
- ▶ National LGBT health summit, London 2006.
Джерело: www.lgbthealth.co.uk
- ▶ Norwegian Statement on ECOSOC Status for LGBT NGOs.
Джерело: www.ilga.org/news_results.asp?
- ▶ Oriel, K. A. Medical care of Transsexual Patients. *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association* 4 (2000) 4: 185-193.
- ▶ People's Union for Civil Liberties. Human Rights Violations against the Transgender Community.
Джерело: www.pucl.org/Topics/Gender/2003/transgender.htm
- ▶ Post, P, (2002), Crossing to Safety: Transgender Health and Homelessness, Healing Hands: A publication of the Health Care for the Homeless Clinician's Network, 6 (4), June 2002.
Джерело: www.nhchc.org/Network/HealingHands/2002/June2002HealingHands.pdf
- ▶ Saiz, I. Bracketing Sexuality: Human Rights and Sexual Orientation-A Decade of Development and Denial at the UN (*Health and Human Rights: An International Journal: Special Focus: Sexuality, Human Rights, and Health* Vol. 7, No. 2. Cambridge, MA: Harvard University.)

- ▶ Smith, D and Walter, J. Improving Services to Transgender Students, Improving Services to All Students. *Student Health Spectrum, Special issue on Cultural Competency: A Publication of the Chickering Group*, January 2005. See pp. 29–34.
- ▶ Spack, N. Transgenderism. *Labey Clinic Medical Ethics*, in collaboration with Dartmouth-Hitchcock Medical Center. Fall 2005, Vol. 12, Issue 3.
- ▶ Хейз Р. Гомосексуализм // Хейз Р. Этика Нового Завета. — М.: Библийско-богословский институт св. ап. Андрея, 2005. — С. 504–544.
- ▶ Куприянова И.С. Насилие в отношении гомосексуальных женщин: повседневный опыт // Насилие и социальные изменения. — М., 2003.

Публікації про права працівників комерційного сексу

- ▶ Agustin, L. *Conexiones Para Migrantes/Connexions for Migrants*.
Джерело: www.nodo50.org/migrantes
- ▶ Agustin, L. 2006. The Disappearing of a Migration Category: Migrants Who Sell Sex. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32, 1, 29-47.
- ▶ Agustin, L. *La Industria del Sexo y "Las Migrantes."*
Джерело: [www.geocities.com/litertulia/0041\)_agustin.htm](http://www.geocities.com/litertulia/0041)_agustin.htm) and
www.nodo50.org/conexiones/Laura_Agustin/LAgustin_Disappearing.pdf
- ▶ Agustin, L. A Migrant World of Services. *Social Politics* 10 (2003): 377-96.
- ▶ Agustin, L. The Plight of Migrant Women: They speak, but who's listening? In *Women@Internet: Creating New Cultures in Cyberspace*. Edited by Wendy Harcourt. London: Zed Books, 1999.
- ▶ Agustin, L. *Sex Work & Migrations/Trabajo Sexual y Migraciones*.
Джерело: www.swimw.org/agustin.html
- ▶ Agustin, L. Trabajar en la industria del sexo. *OFRIM/Suplementos*, Madrid, June 2000.
Джерело: www.swimw.org/agustin.html (Spanish)
- ▶ Agustin, L and Jo Weldon. The Sex Sector: A Victory for Diversity. *Global Reproductive Rights Newsletter* 66/67 (2003): 31-34.
Джерело: www.swimw.org/agustin.html
- ▶ Bindman, Jo, & Jo Doezema. Redefining Prostitution as Sex Work on the International Agenda. London: Anti-Slavery International, 1997.
Джерело: www.walnet.org/csis/papers/redefining.html
- ▶ Cameron, Liz. Research: Empowering or Exploitative? *Partnership for Prevention: A Report of a Meeting Between Women's Health Advocates, Program Planners, and Scientists*. New York and Washington, D.C.: Program Council for Women's Health and the International Women's Health Coalition, 1994.
Джерело: www.popcouncil.org/pdfs/ebert/partprev.pdf

- ▶ Canadian HIV/AIDS Legal Network. *Sex, work, rights: reforming Canadian criminal laws on prostitution*, Canadian HIV/AIDS Legal Network
Джерело: www.aidslaw.ca/publications/
- ▶ Central and Eastern European Harm Reduction Network, Sex Work, HIV/AIDS and Human Rights in Central and Eastern Europe and Central Asia (2005).
Джерело: www.ceehrn.org/old_site/index.php?ItemId=7224
- ▶ Chapkis, Wendy. Trafficking, Migration, and the Law: Protecting Innocents, Punishing Immigrants. *Gender & Society*, 17 (2003): 923-37.
- ▶ Csete, J. & Seshu, M. (2004). Still Underground: Searching for Progress in Realizing the Human Rights of Women in Prostitution. *HIV/AIDS Policy and Law Review*, 9(3), 8-14.
Джерело: www.aidslaw.ca/EN/publications/index.htm
- ▶ Ditmore, M. Trafficking in Lives: How Ideology Shapes Policy. In: Kempadoo, K., ed., *Trafficking and Prostitution Reconsidered; New Perspectives on Migration, Sex Work and Human Rights*. Boulder, CO: Paradigm Press, 2005.
- ▶ Ditmore, Melissa. L'uthique dans les Essais Incluant des Travailleuses du Sexe. Action 98 Paris, France: Act Up Paris, 2005. French.
- ▶ Ditmore, Melissa. New U.S. Funding Policies on Trafficking Affect Sex Work HIV-Prevention Efforts World Wide. *SIECUS Report* 33 (2005): 26-29.
- ▶ Ditmore, Melissa. Reaching Out to Sex Workers. *Reaching the Hardly Reached (Program for Appropriate Technology and Health)*. 2002.
Джерело: www.path.org/files/RHR-Article-3.pdf
- ▶ Doezema, J. Forced to choose: Beyond the free v. forced prostitution dichotomy. In K. Kempadoo and J. Doezema (eds.), *Global Sex Workers: Rights, Resistance and Redefinition*, New York and London: Routledge, 1998.
- ▶ Donaldson, Stephen "Donny." In *A Million Jockers, Punks, and Queens: Sex Among American Male Prisoners and its Implications for Concepts of Sexual Orientation*. New York: Stop Prisoner Rape, 1993.
Джерело: www.spr.org
- ▶ Global Alliance Against Trafficking in Women (GAATW). *Human Rights in Practice: A Guide to Assist Trafficked Women and Children*. Bangkok: GAATW, 1999.
- ▶ Goldman, E. (1917). The traffic in women. Reprinted in *Anarchism and Other Essays*, 177-194, Drinnon, R., ed. Dover: 1969.
Source: dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/goldman/aando/traffic.html
- ▶ International Labour Organisation. *The Sex Sector: The economic and social bases of prostitution in Southeast Asia* edited by Lin Lean Lim, International Labour Office, Geneva, 1998.

- ▶ Kao, Tha, Chuon Srey Net, Sou Sotheavy, Pick Sokchea, and Chan Sopheak. "The Tenofovir Trial Controversy in Cambodia." *Research for Sex Work* 7 (2004): 10-11.
- ▶ Kempadoo, K. Introduction: Globalizing Sex Workers' Rights. pp. 1-28 in K. Kempadoo and Jo Doezema, eds. *Global Sex Workers: Rights, Resistance, and Redefinition*. New York: Routledge, 1998.
- ▶ Kempadoo, K. Slavery or Work? Reconceptualizing Third World Prostitution. *positions*, 7(1999) 225-238.
- ▶ Leigh, C. Inventing sex work. In Nagle, J., ed. *Whores and Other Feminists*. NY: Routledge, 1997.
- ▶ Lerum, Kari. Sexuality, Power, and Camaraderie in Service Work. *Gender & Society*, 18 (2004): 756-76.
- ▶ Lim, L. Lean. Introduction. The Sex Sector: The Economic and Social Bases of Prostitution in Southeast Asia. Geneva: International Labour Organization, 1998.
- ▶ Loff, Bebe, Carol Jenkins, Melissa Ditmore, Cheryl Overs and Rosanna Barbero. Unethical Clinical Trials in Thailand: a Community Response. *The Lancet* 6 (May 2005): 1618-1619.
- ▶ Longo, Paulo. From Subjects to Partners: Experience of a project in Rio de Janeiro, Brazil. *Research for Sex Work* 7 (2004).
Джерело: www.nswp.org/r4sw/
- ▶ Montgomery, Heather. Children, Identity and Child Prostitution In a Tourist Resort in Thailand. In *Global Sex Workers: Rights, Resistance and Redefinition*. Edited by Kamala Kempadoo and Jo Doezema. London: Routledge, 1998.
- ▶ Morgan Thomas, Ruth. AIDS Risks, Alcohol, Drugs, and the Sex Industry: A Scottish Study. In Martin Plant, ed., *AIDS, Drugs, and Prostitution*. London: Tavistock/Routledge, 1990.
- ▶ Morgan Thomas, Ruth. HIV and the Sex Industry. In Bury, J., Morrison, V. and McLachlan, S., eds., *Working with Women & AIDS: Medical, social, & counselling issues*. London: Tavistock/Routledge, 1992. Morgan Thomas is a member of the International Network of Sex Work Projects and founder of Scot-PEP, in Edinburgh.
- ▶ Murray, Alison. Debt Bondage and Trafficking: Don't Believe the Hype. In *Global Sex Workers: Rights, Resistance, and Redefinition*. Kamala Kempadoo and Jo Doezema, eds. New York and London: Routledge, 1998, pp. 51-64.
- ▶ NSW Rape Crisis Center. I am a Sex Worker.
Джерело: www.nswrapecrisis.com.au/Information%20Sheets/I-am-a-sex-worker.htm

- ▶ Open Society Institute Public Health Program. Fostering Enabling Legal and Policy Environments for Sex Workers' Health and Human Rights. July, 2006. CD-ROM
- ▶ Pheterson, Gail, The Category "Prostitute" in Scientific Inquiry. *The Journal of Sex Research* August 1990 27(3):397-407. Also, in Pheterson, Gail, *The Prostitution Prism*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1996.
- ▶ PIVOT Legal Society, *Beyond Decriminalisation: Sex Work, Human Rights, and a new Framework for Law Reform*, 2006. PIVOT Legal Society, Vancouver, Canada.
- ▶ Saunders, P. with Miller, A. Harm Reduction, Health and Human Rights, and Sex Work, unpublished paper commissioned by the Open Society Institute, June 2006.
- ▶ Stella, l'amie de Maimie. Expressions: Forum XXX Proceedings. May, 2005. CD-ROM.
- ▶ Thukral, Juhu & Melissa Ditmore. *Revolving Door: An Analysis of Street-based Prostitution in New York City*. Report issued by the Sex Workers Project at the New York: Urban Justice Center, 2005.
Джерело: www.sexworkersproject.org/downloads/RevolvingDoor.pdf
- ▶ Thukral, Juhu, Melissa Ditmore and Alexandra Murphy. *Behind Closed Doors: An Analysis of Indoor Sex Work in New York City*. New York: Urban Justice Center, 2005.
Джерело: www.urbanjustice.org/sexworkersproject and www.sexworkersproject.org/reports
- ▶ Vanwesenbeeck, I. (2001). Another decade of social scientific work on sex work: A review of research, 1990-2000. *Annual Review of Sex Research*, 12, 242-289.
- ▶ Vanwesenbeeck, I. (2005). Burnout among indoor female sex workers. *Archives of Sexual Behavior*, 34, 627-639.
- ▶ Weitzer, R. (2005). Flawed theory and method in studies of prostitution. *Violence Against Women*, 11, 934-949.
- ▶ Лижник Н.С. Сексуальная коммерция и здравоохранение: нормативные основания коэволюции (опыт ретроспективного анализа) // Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права "Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми, і перспективи вдосконалення" (м. Львів, 17-18 квітня 2008 р.). — С. 213-219.
- ▶ Эксперти закликають запобігати насильству по відношенню до секс-працівників // [http:// human-rights.unian.net/ukr/detail/189167](http://human-rights.unian.net/ukr/detail/189167)

- ▶ Жила О. Працівники секс-бізнесу просять державної підтримки // Новинар. – 2008. // <http://novynar.com.ua/analytics/life/48692>
- ▶ Реформа проституції. Одними законами не обійтися // Рівне вечірнє. – 2008. – №12. // <http://rivnepost.rovno.ua/showarticle.php?art=017575>

Сексуальне та репродуктивне здоров'я

- ▶ Center for Reproductive Rights (2002). Bringing rights to bear: An advocate's guide to the UN treaty monitoring bodies on reproductive and sexual rights.
Джерело: www.reproductiverights.org/pdf/pub_bp_brb.pdf
- ▶ Litigating Reproductive Rights: Using Public Interest Litigation and International Law to Promote Gender Justice in India.
Джерело: www.reproductiverights.org/pdf/media_bo_India1215.pdf
- ▶ Miller, A. 2000. Sexual but Not Reproductive: Exploring the Junctions and Disjunctions of Sexual and Reproductive Rights. *Health and Human Rights*, v. 4, no. 2: 68-109.
- ▶ Realizing sexual rights: A Project of the Institute of Development Studies.
Джерело: www.bridge.ids.ac.uk/reports/CEP-Sexuality-OR.doc
- ▶ The Application of Human Rights to Reproductive and Sexual Health: A Compilation of the Work of the European Human Rights System.
Джерело: www.astra.org.pl/tor/index_1.html
- ▶ The Application of Human Rights To Reproductive & Sexual Health: A Compilation of the Work of International Human Rights Treaty Bodies (3rd Edition).
Джерело: www.acpd.ca/compilation/2006/index.htm
- ▶ The Lancet, Sexual and Reproductive Health Series (A six-part series of commissioned papers November 2006).
Джерело: www.who.int/reproductive-health/donateresearch.htm
- ▶ The Swedish Association for Sexuality Education (RFSU), 2004. Breaking Through: A Guide to Sexual and Reproductive Health and Rights.
Джерело: www.crlp.org/pub_bo_breakingthrough.html
- ▶ World Health Organization, Defining Sexual Health: Report of a Technical Consultation (28-31 January 2002, Geneva).
Джерело: www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_health.html
- ▶ Галямова Ю.А., Яковлева Т.В. Правовая защита репродуктивного здоровья населения // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2003. – № 3. – С. 22-25.

- ▶ Джочка О.П. Загальнотеоретичний аспект правового регулювання репродуктивної функції // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: проблеми становлення та розвитку” (м. Львів, 19-20 квітня 2007 р.). – С. 127-132.
- ▶ Драгнєвич Л.Ю. Проблеми сурогатного материнства // Юриспруденція. – 2007. – № 6. – С. 6-15.
- ▶ Нестерова А. Суррогатная мама – контейнер или надежда? // Аргументы и факты в Украине. – 2007. – № 46. – С. 8.
- ▶ Радиш Я.Ф., Яроцький М.Є., Гакало В.В. Репродуктивне здоров'я української нації – актуальна проблема наукових досліджень (огляд літературних джерел) // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми, і перспективи вдосконалення)” (м. Львів, 17-18 квітня 2008 р.). – С. 257-261.
- ▶ Сенюта І. Правове забезпечення репродуктивного здоров'я в Україні: деякі аспекти / Медичне право. – 2008. – № 2. – С. 38-46.
- ▶ Сенюта І.Я. Репродуктивні права в системі соматичних прав людини // Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників Третього всеукраїнського “круглого столу” (м. Львів, 23-24 листопада 2007 року). – Львів: Сполом, 2008. – С. 299-312.
- ▶ Сопель М.В. Правові аспекти сурогатного материнства: Україна та США // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми, і перспективи вдосконалення)” (м. Львів, 17-18 квітня 2008 р.). – С. 314-318.
- ▶ Юридичні та етичні аспекти репродуктивної медицини // Юридична газета. – 2007. – № 50. – С. 6.
- ▶ Як регламентувати сурогатне материнство? // Юридична газета. – 2007. – № 35.

Протоколи з охорони здоров'я для представників ЛГБТ і трансгендерних осіб

- ▶ Callen-Lorde Community Health Center, New York City
Many community clinics use a combination of Tom Waddell Health Center and Callen-Lorde CHC Protocols. The Callen Lorde Protocols are only available by direct request (use link for request form). Providers like them because they are visit-by-visit specific and have a strong informed consent component. [PDF Document]
Джерело: www.callen-lorde.org/documents/TG_Protocol_Request_Form2.pdf

- ▶ Shifting the Paradigm of Intersex Treatment – Key Points of Comparison Between the Concealment-centered Model and the Patient-centered Model. Prepared by Dr. Alice Dreger for the Intersex Society of North America. [includes link to PDF Document]
Джерело: www.isna.org/compare.
- ▶ Standards of Care for Gender Identity Disorders, Sixth Version. Harry Benjamin International Gender Dysphoria Association (February 20, 2001). [PDF Document]
Джерело: www.wpath.org/Documents2/socv6.pdf.
- ▶ Tom Waddell Health Center Transgender Clinic, Protocols for Hormonal Reassignment of Gender, 2001.
Джерело: www.tgtrain.org/healthresources.html
- ▶ Understanding the Challenges Facing Gay and Lesbian South Africans: Some Guidelines for Service Providers.
Джерело: www.out.org.za/Documentation/Booklet%20for%20service%20providers.pdf

Стандарти з охорони праці для працівників секс-індустрії

- ▶ “A Guide to Best Practice: Occupational Health and Safety in the Australian Sex Industry.” 2000. Website of the Australian Federation of AIDS Organizations.
Джерело: www.afao.org.au/view_articles.asp?pxa=ve&pxs=100&pxsc=&pxsgc=&id=204

Періодичні видання

- ▶ Health and Human Rights: An International Journal // <http://www.hhrjournal.org>
- ▶ The Lancet // <http://www.thelancet.com>
- ▶ BMC International Health and Human Rights // <http://www.Biomedcentral.com>
- ▶ Journal of Law, Medicine and Ethics // <http://www.jlme.org>
- ▶ Journal of Medical Ethics // <http://jme.bmj.com>
- ▶ British Medical Journal // <http://www.bmj.com>
- ▶ Conflict and Health // <http://www.conflictandhealth.com>

- ▶ European Journal of Health Law // <http://www.brill.nl/ejhl>

Спеціалізовані періодичні видання

- ▶ Health and Human Rights: An International Journal: Special Focus: Sexuality, Human Rights, and Health Vol. 7, No. 2.
Джерело: www.hsph.harvard.edu/fixcenter/v7n2.htm
- ▶ *Research for Sex Work* is the annual journal of the Network of Sex Work Projects.
Джерело: www.researchforsexwork.org, www.nswp.org/r4sw/index.html
- ▶ European Journal of Health Law // www.brill.nl
- ▶ Військова медицина України. Щоквартальний науково-практичний журнал // www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vmu/index.html.
- ▶ Запорізький медичний журнал // <http://www.zsmu.info>
- ▶ Здоров'я України. Медична газета // <http://health-ua.com/>
- ▶ Медицинские исследования. Тематичний випуск, 2001 // <http://psychiatry.ua/medical/>
- ▶ Медичне право. Загальнодержавний науково-практичний журнал (Україна) <http://medicallaw.org.ua/vidavnictvo/medychne-pravo/>
- ▶ Охорона здоров'я України. Науково-практичний журнал, заснований Міністерством охорони здоров'я України.
- ▶ Східноєвропейський журнал громадського здоров'я // www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/sjgz/index.html.
- ▶ Українська медична газета <http://biz-center.kiev.ua/gazety/ukrajinska-medychna-gazeta/>
- ▶ Український медичний часопис. <http://www.umj.com.ua>
- ▶ Медицинское право. Федеральный научно-практический журнал (РФ) http://www.med-law.ru/index_pechat.html
- ▶ “Щотижневик Аптека” <http://www.apteka.ua/>

Права представників секс-меншин

- ▶ List of gay rights organizations
www.en.wikipedia.org/wiki/List_of_gay-rights_organizations

- ▶ EuroQueer (European LGBT rights listserv, used to share information and debate hot current issues, hosted by QueerNet Project)
www.euro-queer-owner@groups.queernet.org
- ▶ SEEQ Network (open e-mail list of Western Balkans LGBT activists:
see qmreza@yahoo.com)
www.biresource.org/bidir-cgi/view_entry.cgi?record_id=8YWcn7a1
- ▶ SOGI (global sexual orientation / gender identity / human rights listserv)
moderated by ARC International
To join, E-mail: postmaster@list.arc-international.net

Права працівників комерційного сексу

- ▶ International Union of Sex Workers website has instructions for joining their listserv.
www.iusw.org
- ▶ Laura Agustin maintains a romance-language listserv.
To join, write to laura@nodo50.org explaining why you would like to join.
- ▶ Sex Worker Rights Advocacy Network (SWAN) Newsletter
To subscribe or unsubscribe to SWAN News, send a message to swan-subscription@tasz.hu with the following text in the subject line:
“Subscribe SWAN News”
- ▶ Sex Workers Present is the video blog of the Network of Sex Work Projects
www.sexworkerspresent.blip.tv
- ▶ The Network of Sex Work Projects maintains various listservs, one general, and others regional // www.kswp.org/
- ▶ To join, write to: secretariat@nswp.org, including your reasons for wanting to join.
- ▶ The Asia Pacific Network of Sex Workers listserv uses English. To join, write to: apnswbkk@gmail.com.

Сексуальне і репродуктивне здоров'я та права людини

- ▶ Family Care International. “Sexual and Reproductive Health: Presentation Tools.” 2001. CD-ROM.
- ▶ *Global Reproductive Health Forum*: A research library with bibliographic references on sexual rights.
www.hsph.harvard.edu/organizations/healthnet (This site is unavailable at this writing.)

- ▶ Reproductive and Sexual Health law list-serv ((REPROHEALTHLAW-L): an electronic mailing list managed by the Reproductive and Sexual Health Law Programme at the University of Toronto.
To subscribe, E-mail: reporhealth.law@utoronto.ca
- ▶ *Women's Human Rights Resources*: Annotated bibliographic references on a wide range of topics, including sexual orientation, reproductive rights, violence against women, health and well-being, among others.
www.law-lib.utoronto.ca/Diana
- ▶ Національні стратегії сексуальної освіти
<http://mahniy.blox.ua/2009/12/5-Natsionalni-strategiyi-seksualnoyi-osviti.html>

Інтернет-журнали ("Живі журнали")

- ▶ АнтиДогма: Проект соціальної духовної і моральної адаптації ЛГБТ
http://community.livejournal.com/ru_antidogma
- ▶ Рассуждения о секс-меншинах
<http://jenna-jest.livejournal.com/72002.html>
- ▶ Лесбигей и квир-исследования www.queerstudies.spb.ru/
- ▶ Для любителей когнитивного диссонанса — вынос мозга
http://community.livejournal.com/jj_opros/40420.html
- ▶ Питання легалізації одностатевих партнерств просуватимуть у ПАРЕ
<http://www.civicua.org/news/view.html?q=1332571>
- ▶ Сексуальна орієнтація і культура
<http://mahniy.blox.ua/2009/12/5-Seksualna-oriyentatsiya-i-kultura.html>
- ▶ Гомосексуалісти. Міф про утиски <http://www.credo-ua.org/2009/10/6654/>
- ▶ Жінки та дівчата
http://womanfor.blogspot.com/2009/12/blog-post_9952.html
- ▶ Декларация о вере, церкви и правах человека Гей-форума Украины
<http://queerspirituality.wordpress.com/2010/01/26>
- ▶ Земля обітована для транссексуалів
<http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2007/08/20/25677/>
- ▶ Геї та лесбійки пропонують уряду та парламенту план дій
http://community.livejournal.com/feminism_ua/411820.html

Веб-сайти

Загальна інформація

- ▶ Сайт Міжнародної неурядової організації Amnesty International
www.amnesty.org
- ▶ Human Rights Watch
www.hrw.org
- ▶ Canadian HIV/AIDS Legal Network
www.aidslaw.ca/EN/index.htm
- ▶ Open Society Institute Sexual Health and Rights Project (SHARP)
www.soros.org/initiatives/health/focus/sharp
- ▶ Канадська правозахисна мережа з ВІЛ/СНІДу
http://www.aidslaw.ca/EN/about_us/what_we_do/RU_mission_vision.htm
- ▶ Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні
<http://www.aidsalliance.org.ua/cgi-bin/index.cgi?url=/ua/about/index.htm>
- ▶ Офіційний сайт Верховного Суду України
<http://www.scourt.gov.ua/>
- ▶ Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я
<http://www.who.int/en/>
- ▶ Офіційний сайт Всеукраїнської мережі людей, що живуть з ВІЛ (ЛЖВ)
<http://www.network.org.ua>
- ▶ Офіційний сайт Європейського суду з прав людини
<http://www.echr.coe.int/echr>
- ▶ Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
<http://www.kmu.gov.ua/control/>
- ▶ Офіційний сайт Конституційного Суду України
<http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
- ▶ Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України
<http://moz.gov.ua>
- ▶ Офіційний сайт Міністерства юстиції України. Єдиний реєстр громадських формувань
<http://www.minjust.gov.ua/0/18502>

- ▶ Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
<http://www.ombudsman.kiev.ua/>
- ▶ Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи
<http://www.khpg.org/>
- ▶ Правовий простір: безоплатна правова допомога в Україні
<http://pravo.prostir.ua/offices/260.html>
- ▶ Сайт Всесвітньої організації сексуального здоров'я
<http://www.worldsexologie.org/>
- ▶ Сайт Всеукраїнської благодійної організації “Всеукраїнська рада захисту прав та безпеки пацієнтів”
<http://medpravo.org/?page=inform&lang=ukr>
- ▶ Сайт Всеукраїнської громадської організації “Фундація медичного права та біоетики України”
<http://www.medicallaw.org.ua/>
- ▶ Сайт для юристів та медиків, присвячений висвітленню проблем законодавчого забезпечення охорони здоров'я України та наданню якісної медичної допомоги <http://www.health-ua.com/articles/295.html>
- ▶ Сайт Дніпропетровської асоціації якості життя людини
<http://www.medsoc.dp.ua>
- ▶ Медлайф – медичинский центр заболевания репродуктивной сферы (Россия)
<http://www.med-live.ru/>
- ▶ Специализированный центр “Клиника для двоих”
<http://www.omsksexolog.com>
- ▶ Сайт Дніпропетровської громадської організації “Центр сексуального здоров'я”
<http://www.spid.dp.ua>
- ▶ Сайт Донецького обласного товариства сприяння ВІЛ-інфікованим
<http://aids.dn.ua/>
- ▶ Донецький медичний портал “Відомості з епідемічного фронту”
<http://www.medportal.dn.ua>
- ▶ Сайт Інституту прав людини
<http://www.hrights.ru/>
- ▶ Сайт інформаційно-освітнього центру “Жіноча мережа”
<http://www.feminist.org.ua>

- ▶ Сайт комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції СНІД та іншим соціально небезпечним хворобам
<http://stop-aids.gov.ua/>
- ▶ Сайт Кременчуцької міської громадської організації сприяння профілактиці соціально-негативних явищ у суспільстві “Порятунок”
<http://www.poryatunok.8m.com/>
- ▶ Сайт Львівського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
<http://locssm.ipsys.net/>
- ▶ Сайт Міжнародного фонду “Відродження”
<http://www.irf.kiev.ua/>
- ▶ Сайт Міжнародної благодійної організації “Реабілітаційний центр “Сходи” (“Ступени”)
<http://stupeny.org/>
- ▶ Сайт Міжнародної мережі благодійних організацій, яка займається підтримкою розвитку суспільства, соціальною діяльністю та наданням допомоги людям
<http://caritas-ua.org/>
- ▶ Сайт Полтавського благодійного фонду “Анти-СНІД”
<http://antiaids.pi.net.ua>
- ▶ Сайт, присвячений захисту прав пацієнтів
<http://www.healthrights.in/>
- ▶ Сайт Севастопольської міської благодійної організації “Гавань”
<http://www.havenplus.sevsky.net>
- ▶ Сайт, створений з метою розміщення інформацію та відгуків про лікарів, результати лікування тощо
<http://www.skarga.net/index.php?go=Page&id=1>
- ▶ Сайт Товариства Червоного Хреста України
<http://www.redcross.org.ua>
- ▶ Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини
<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1157117975>
- ▶ Сайт Управління Верховного комісара ООН з прав людини
<http://www2.ohchr.org/russian/index.htm>
- ▶ Сайт фонду Елены Франчук “Анти СПИД”
<http://antiaids.org/ru>

- ▶ Сайт, який вміщує статті, присвячені порушенню прав людини в медичній сфері
<http://www.uapravo.org/>
- ▶ Сторінка Львівського благодійного фонду “Аванте”
<http://www.avante.aids.ua/>
- ▶ Сайт навчальної освітньої програми “Розуміємо права людини”
<http://edu.helsinki.org.ua/>
- ▶ Сайт: Права людини. Он-лайн бібліотека харківської правозахисної групи
<http://library.khpg.org/>
- ▶ УНІАН здоров'я
<http://health.unian.net/>
- ▶ Портал MEDICINA
<http://medicina.ua/>
- ▶ Медизвестия
<http://medvismk.com.ua/>
- ▶ Сайт медичних представителів України и Києва
<http://catalog.i.ua/cataloge/536/?r=10000>
- ▶ Я здоров <http://ya-zdorov.net/>
- ▶ Український національний портал з питань ВІЛ/СНІД, наркоманії і сексуального здоров'я Благодійного Фонду “Дорога до дому”
<http://www.aids.ua>
- ▶ Чернігівський регіональний сайт з питань ВІЛ/СНІД
<http://www.chernigov.aids.ua>

Права представників ЛГБТ

- ▶ Africa: Behind the Mask
www.mask.org.za
- ▶ “A Human Rights Investigation in the Medical “Normalization” of Intersex People” [PDF]. The product of years of work, this long-awaited report was released on May 5, 2005 by the San Francisco Human Rights Commission.
www.isna.org/files/SFHRC_Intersex_Report.pdf
- ▶ ARC International
www.arc-international.net/index.html
- ▶ Asian & Pacific Islander Wellness Center Transgender Page
www.apiwellness.org/transgen.html

- ▶ Center for Research and Comparative Legal Studies on Sexual Orientation and Gender Identity
www.cersgosig.informagay.it/inglese/progetto.html
- ▶ Emi Koyama's website www.eminism.org, and resource page. Eminism.org is the web site for Emi Koyama, the activist/author/academic working on intersex, sex workers' rights, (queer) domestic violence, gender queer, anti-racism, and other issues.
www.eminism.org/readings/index.html
- ▶ Equality and Parity: A Statewide Action for Transgender HIV Prevention and Care – Transcripts and audio recordings from conference held in San Francisco, May 5, 2005.
www.hivinsite.ucsf.edu/InSite?page=cftgcare-00-00
- ▶ *Europe*: European Region of the International Lesbian and Gay Association
www.ilga-europe.org
- ▶ Gender Identity Project
www.gaycenter.org/program_folders/gip/index_html/program_view
- ▶ Hudson's FTM Resource Guide
www.ftmguide.org
- ▶ International Gay and Lesbian Human Rights Commission
www.iglhrc.org
- ▶ International Lesbian and Gay Association
www.ilga.org
- ▶ Pacific AIDS Education and Training Center transgender training resources Powerpoint slideshows available for download
www.ucsf.edu/paetc/resources/index.html#transgender
- ▶ Russian LGBT Network
www.lgbtnet.ru
- ▶ Southeastern Europe Queer Network
www.seequeer.net
- ▶ Survivor Project – Non-profit organization for intersex and trans survivors of domestic and sexual violence
www.survivorproject.org
- ▶ The Sylvia Rivera Law Project works to guarantee that all people are free to self-determine gender identity and expression, regardless of income or race, and without facing harassment, discrimination or violence.
www.srlp.org/ and www.srlp.org/index.php?sec=03A&page=issues.
Training materials: www.srlp.org/index.php?sec=03L&page=trainingmat

- ▶ Transgender Awareness Training and Advocacy
www.tgtrain.org
- ▶ Transgender Care Project from the Transgender Health Program in Vancouver, Canada
www.vch.ca/transhealth/resources/tcp.html
- ▶ Trans-health.com – a volunteer-run website providing information on health and fitness for trans people.
www.trans-health.com
- ▶ TS Roadmap.com – Resources focused on MTF transition concerns.
www.tsroadmap.com
- ▶ Transsexual Women's Resources by Anne Lawrence
www.annelawrence.com/twr
- ▶ UCSF Center for AIDS Prevention Studies: TRANS Research
www.caps.ucsf.edu/projects/TRANS/transresearch.php
- ▶ Портал політичної інформації про ЛГБТ в світі
<http://www.gayrussia.ru/>
- ▶ Сайт гей-інформації
<http://www.gay.ru/>
- ▶ Сайт для ЛГБТ
http://community.livejournal.com/queerstudies_ru/profile
- ▶ FtM Перехід – об'єднаний інформаційний ресурс для транссексуалів
<http://www.ftmperehod.com/enter.htm>

Права працівників комерційного сексу

- ▶ Bay Area Sex Worker Advocacy Network. This is sex worker and activist Carol Leigh's website.
www.bayswan.org
- ▶ Central and Eastern European Harm Reduction Network and allied organization (SWAN/HCLU)
www.ceehrn.org/old_site
- ▶ HOOK Online is “an informative ‘zine and program by, for and about men in the sex industry.”
www.hookonline.org
- ▶ International Committee for the Rights of Sex Workers in Europe
www.sexworkeurope.org
- ▶ International Union of Sex Workers
www.iusw.org

- ▶ Network of Sex Work Projects
www.nswp.org
- ▶ Scarlet Alliance
www.scarletalliance.org.au
- ▶ Sex Worker Rights Advocacy Network (SWAN)
[www.tasz.hu/
index.php?op=contentlist2&catalog_id=2735&cookieLanguage=en](http://www.tasz.hu/index.php?op=contentlist2&catalog_id=2735&cookieLanguage=en)
- ▶ TAMPEP
www.tampep.com
- ▶ The Asia Pacific Network of Sex Workers site features extensive information about rights violations in 100% Condom Use Programs and information for transgender sex workers.
www.apnsw.org
- ▶ UNAIDS
[www.unaids.org/en/Issues/Affected_communities/
sex_workers_and_clients.asp](http://www.unaids.org/en/Issues/Affected_communities/sex_workers_and_clients.asp)
- ▶ Сайт, створений організацією “СПИД инфосвязь” для людей, що проводять програми серед секс-працівників.
<http://ksr.infoshare.ru/news/>
- ▶ Сайт, присвячений захисту прав секс-працівників
<http://swannet.org/ru/principles>
- ▶ Сайт створено організацією “СПИД инфосвязь” для людей, що користуються послугами секс-працівників <http://www.sex-xes.ru/>

Сексуальне та репродуктивне здоров'я і права

- ▶ Africa Regional Sexuality Resource Centre
www.arsrc.org
- ▶ Eldis – Sexual and Reproductive Health and Rights
www.eldis.org/health/srhr/index.htm
- ▶ PEPFAR Watch
www.pepfarwatch.org
- ▶ Reproductive Health Matters
www.rhmjournal.org.uk
- ▶ South and South East Asia Resource Center on Sexuality
www.asiasrc.org
- ▶ WHO
www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_health.html

- ▶ World Health Organization, Sexual Health Homepage
www.who.int/reproductive-health/gender/sexual_health.html

Пошукові системи

- ▶ Бібліотека порталу захисту права пацієнтів
<http://www.healthrights.in/libraryhealth/>
- ▶ Бюро інформації Ради Європи в Україні
<http://www.coe.kiev.ua/bul/>
- ▶ Вся медицина в книгах і журналах
<http://mednik.com.ua/>
- ▶ Доповіді Генерального секретаря Генеральної Асамблеї ООН
<http://www.un.org/russian/esa/social/disabled/sgreports.htm>
- ▶ Електронна бібліотека
<http://www.lib.ua-ru.net/katalog/1915.html>
- ▶ Електронна бібліотека міжнародних документів з прав людини.
Документи за темами: здоров'я, медицина, біоетика, права пацієнта
<http://www.hri.ru/docs/?content=dir&dir=topics&id=27>
- ▶ Електронна бібліотека юридичної літератури “Правовед”
<http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/36/1394>
- ▶ Законодавство російською мовою
<http://laws.8m.com/>
- ▶ Збірка статей з охорони здоров'я
<http://www.civicua.org/news/viewbycat.html?q=12&p=1>
- ▶ Збірник джерел ООН
<http://www.un.org/russian/document/declarat/disabledmenu.htm>
- ▶ Каталог медичних сайтів України УКРМЕД
<http://ukrmed.org.ua>
- ▶ Наукова бібліотека Запорізького національного університету
http://library.znu.edu.ua/links/index.php?action=url/view&url_id=1379
- ▶ Пошукова система Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова //
<http://www.hklib.npu.edu.ua/>
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Верховної Ради України
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a#Find>
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Міністерства охорони здоров'я України
<http://www.moz.gov.ua/ua/main/docs/>

- ▶ Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.
<http://www.eurocourt.org.ua/About.asp>
- ▶ Публічна бібліотека ім. Лесі Українки
<http://lucl.lucl.kiev.ua/>
- ▶ СНІД в книгах
<http://translate.google.com/>
- ▶ Бібліотеки України
<http://www.opac24.ru>
- ▶ Чинність закону. Пошукова система Фондації соціально-правового захисту населення
<http://www.rol.org.ua/mbrics.cfm>
- ▶ Національна парламентська бібліотека України
<http://www.nplu.kiev.ua/>

Навчальні програми та конференції

- ▶ CREA Sexuality and Rights Institute
Джерело: www.sexualityinstitute.org/home.htm
- ▶ François-Xavier Bagnoud (FXB) Center for Health and Human Rights, Harvard University, *Health and Human Rights Conference List: An on-line listing of news, meetings and events, and information and resources.*
Джерело: www.fxb.org
- ▶ Goodrum, Alexander John. Gender Identity 101: A Transgender Primer.
Джерело: sagatucson.org/saga/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=94
- ▶ Program for the Study of Sexuality, Gender, Health, and Human Rights, Columbia University, New York. Program description, seminar listings, fellowship applications and other resources.
Джерело: cpmcnet.columbia.edu/dept/gender/
- ▶ SIDA, LGBT and Human Rights – 2007 Training Curriculum.
Джерело: app.rfsl.se/apa/19/public_files/Sida_LGBT_and_Human_Rights_2007.pdf
- ▶ Summer Institute on Sexuality, Culture and Society, University of Amsterdam, The Netherlands.
Джерело: www.ishss.uva.nl/SummerInstitute
- ▶ The South and Southeast Asia Resource Centre on Sexuality.
Джерело: www.asiasrc.org
- ▶ The Swedish Association for Sexuality Education (RFSU)
Джерело: www.rfsu.se/training_programmes.asp

- ▶ TARSHI South and South East Asia Training
Джерело: www.asiasrc.org/regional-institute.php

Методичні матеріали

- ▶ Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права – Україна (АВА-Україна): Збірка матеріалів навчального тренінгу з медичного права: “Захист прав пацієнтів в Україні”. Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2009.
- ▶ Ардашева Н.А. Словарь терминов и понятий по медицинскому праву. – СПб: СпецЛит, 2007. – 258 с.
- ▶ Бібліографія з медичного права / Автори-упорядники Т.Р. Короткий, Л.Р. Осинская. – Одеса: Феникс, 2009. – 32 с.
- ▶ Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здравоохранения, Женева // http://whqlibdoc.who.int/hq/1998/WHO_HPR_NEP_98.1_rus.pdf
- ▶ Збірка міжнародних документів стосовно торгівлі людьми. – К., 2000. – 152 с.
- ▶ Квир-исследования. Тематическая библиография по лесбигей и квир-исследованиям http://community.livejournal.com/queerstudies_ru/profile
- ▶ Медико-правовой тлумачний словник / За заг. ред. І.Я. Сенюти. – Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2010.
- ▶ Переважна більшість книг про сексуальність, сексуальну орієнтацію, транссексуалізм, видані російською мовою, можна придбати он-лайн: <http://shop.gay.ru>
- ▶ Права пациента: Терминологический словарь-справочник / В.В. Глуховский, А.В. Ангелов. – М. Издательство ООО “Дизайн и полиграфия”, 2008. – 132 с.
- ▶ Серія листівок для споживачів наркотиків <http://www.aidsalliance.org.ua/ru/library/our/16leaflets/pdf/16leaflets.pdf>
- ▶ Словарь медико-социальных терминов. – М., 2003.
- ▶ Тренінги із сексуального здоров'я і профілактики ВІА/СНІДу з-поміж представників ЛГБТ у межах проекту “PRECIS”. www.prcis-project.org. Контактна особа: Борис Баланецький, директор Центру “ГендерДок-М”, director@gay.md

Глосарій

Словник включає поширені у сфері прав людини та сексуального здоров'я терміни, згруповані за такими категоріями:

- ▶ терміни, що стосуються статі та сексуальності;
- ▶ терміни, що стосуються гендеру та гендерної ідентичності;
- ▶ терміни, що стосуються сексуальної орієнтації;
- ▶ терміни, що стосуються проституції та зайнятості в секс-індустрії.

Стать і сексуальність

I

Інтерсексуал

Людина, народжена з особливостями репродуктивної/сексуальної анатомії чи фізіології, що не відповідають традиційному призначенню чоловічого чи жіночого тіла.

C

Сексуальна меншина

Група людей, яка відрізняється від традиційної “більшості” статевою ідентичністю, сексуальною ідентичністю, сексуальною орієнтацією чи сексуальною поведінкою. У різних культурних контекстах цим терміном можуть позначатися гомосексуалісти чи трансвестити, або й особи, які продають секс-послуги чи практикують садомазохізм у сексі.

Сексуальне здоров'я

Стан фізичного, емоційного, психологічного та соціального благополуччя у контексті сексуальності. Як і здоров'я загалом, це не лише відсутність хвороби, а й позитивний комплексний досвід сексуальності і свободи вибору статевих партнерів, можливість набуття приємного сексуального досвіду, без насильства, дискримінації та примусу.

Сексуальні права

Визнані на рівні національних законів, міжнародних документів у галузі прав людини та інших документів права людей, до яких належать: право на медичну допомогу у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, сексуальну освіту, повагу до особистої недоторканності, права на особисте життя, недискримінацію та свободу самовираження, у тому числі права на вибір сексуального партнера, статеві відносини за взаємною згодою та шлюб без дискримінації та засобів впливу на такі рішення. *Для підтримки та досягнення сексуального здоров'я необхідно поважати та забезпечувати сексуальні права усіх людей.*

Сексуальність

Формується з думок, фантазій, бажань, переконань, уподобань, ставлення, цінностей, поведінки, досвіду, ролей і стосунків, які мають відношення до сексу та еротичного бажання. На сексуальність впливає взаємодія біологічних, психологічних, соціальних, економічних, політичних, культурних, етичних, правових, історичних, релігійних і духовних факторів.

Стать

Сукупність анатомо-фізичних ознак організму, яка забезпечує відтворення потомства і дає змогу розрізняти чоловіків і жінок, а також один із двох розрядів, що різняться за цими ознаками.

Т

Трансвестит

Особа, яка до певної міри та з певною періодичністю одягається в одяг, традиційно призначений для осіб іншої статі. Трансвестити можуть мати гомосексуальну, гетеросексуальну чи бісексуальну орієнтацію. Саме тому трансвеститів інколи називають “перевдягненими” (cross-dressers).

Транссексуал (чи “транс”)

Особа, яка ідентифікує себе з протилежною статтю. Транссексуал може бути жінкою, що стала чоловіком (female-to-male, FtM), чи чоловіком, який став жінкою (male-to-female, MtF). Транссексуали можуть мати гомосексуальну, гетеросексуальну чи бісексуальну орієнтацію.

Ч

Чоловік, який має статеві зносини з чоловіками (ЧЗЧ)

Термін зі сфери громадського здоров'я, який стосується будь-якого чоловіка, що підтримує статеві зносини з іншим чоловіком, випадково, регулярно чи для вираження гомосексуальної ідентичності. Термін є *описовим*, не інтерпретує ідентичність чи значення самої поведінки. Його вживають стосовно програм у сфері охорони здоров'я, зокрема правопросвітницьких та у сфері ВІА/СНІДу, щоб точніше окреслити потреби людей. Слугує як окрема ідентифікаційна ознака.

Гендер та гендерна ідентичність

Г

Гендерна ідентичність

Особиста ідентичність, яку кожна людина створює залежно від свого внутрішнього особистого відчуття власної приналежності до чоловічої чи жіночої статі або усвідомлення себе особистістю, в якій поєднуються фізіологічні ознаки обидвох статей чи деякі їх аспекти, які можуть і не стосуватися фізіології. *Гендерна ідентичність відрізняється від сексуальної орієнтації.*

Гендерне вираження

Термін, ширший за обсягом, ніж гендерна ідентичність, стосується таких ознак чоловічого чи жіночого вираження, як одяг, манери, рольові ігри у приватних і соціальних групах чи манери спілкування/стилю мовлення. Гендерне вираження не завжди збігається з фіксованою гендерною ідентичністю та часто змінюється.

Т

Трансгендер

Здебільшого вживається як узагальнювальний термін на позначення людей, чия гендерна ідентичність і/або гендерне вираження відрізняються від статі, до якої особа належить від народження. Термін може охоплювати: транссексуалів, інтерсексуалів, перевдягнених та інших осіб різної гендерної приналежності. Трансгендери (чи “транси”) – це ті, хто переходять від статі до статі, мотивуючи це тим, що їх гендерна ідентичність може охоплювати ідентичність, що асоціюється з чоловіками та жінками, або обмінюватись між обома. Інколи трансгендери є транссексуалами: вони можуть змінювати стать шляхом медичного втручання або шляхом зміни одягу, ролей чи поведінки. Транси можуть мати будь-яку сексуальну орієнтацію.

Сексуальна орієнтація

Б

Бісексуал

Особа, яка відчуває чуттєвий, емоційний та сексуальний потяг до осіб обох статей.

Г

Гей

Особа, яка ідентифікує себе як чоловік чи як жінка з гомосексуальною орієнтацією. У контексті деяких культур термін стосується лише чоловіків-гомосексуалістів.

Гендер

Соціальні статі, соціально детерміновані ролі, ідентичності та сфери діяльності чоловіків і жінок, які визначаються не анатомо-фізіологічними статевими ознаками, а соціальною організацією суспільства.

Гетеросексуал

Особа, яка відчуває чуттєвий, емоційний і сексуальний потяг до осіб протилежної статі/гендеру.

Гомосексуал

Особа, яка відчуває чуттєвий, емоційний і сексуальний потяг до осіб однієї з нею статі/гендеру.

Гомосексуаліст

Термін, який часто вживається на позначення представників ЛГБТ. Залежно від контексту, може набувати відтінків насмішки, кепкування, образи.

Гомофобія

Негативно забарвлений термін, що, як правило, вживається на позначення політики чи осіб, які демонструють страх, упередженість чи осуд стосовно статевого зносин між особами однієї статі чи гомосексуальності загалом.

К

Квір (Queer) див. Гомосексуаліст

Л

Лесбіянка

Як і термін “гей”, стосується осіб, які ідентифікують себе жінками чи чоловіками з гомосексуальною орієнтацією. Переважно вживається стосовно жінок з гомосексуальними нахилами у сфері захисту прав представників ЛГБТ.

ЛГБТ (LGBT)

Абревіатура з перших літер назв груп осіб за ознакою їх сексуальної орієнтації (лесбіянок, геїв, бісексуалів) та категорії, яка не належить до сексуальної орієнтації (трансгендер чи транссексуал). У певному контексті та політичних документах застосовується ширший за обсягом термін ЛГБТК чи ЛГБТКН (лесбіянки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси та квіри чи лесбіянки, геї, бісексуали, транссексуали, інтерсекси, квіри та ті, що не визначились).

О

Особа, яка не визначилась (Questioning)

Особа, яка піддає сумніву свою сексуальну приналежність, гендер, гендерну ідентичність чи сексуальну орієнтацію.

С**Сексуальна орієнтація**

Один з компонентів сексуальності, який характеризується тривалим емоційним, романтичним, сексуальним чи статевим потягом до осіб певної статі. Сексуальна орієнтація відрізняється від сексуальної поведінки, тому що вона стосується почуттів і самосприйняття. Люди можуть виражати або не виражати свою сексуальну орієнтацію власною поведінкою. Основними термінами для позначення сексуальної орієнтації є **гомосексуаліст, гей, лесб'янка, традиційний (“натурал”) та бісексуал.**

Проституція та зайнятість у секс-індустрії**Д**

Декриміналізація (проституції) – виключення проституції чи відповідних дій, пов'язаних з проституцією, зі складів злочинів, закріплених кримінальним кодексом. Цей правовий підхід до проституції рекомендований багатьма об'єднаннями ПКС та правозахисниками.

Діяльність у сфері секс-індустрії

Праця, пов'язана з продажем сексу і сексуальних послуг. Включає широкий спектр послуг – від продажу сексу на вулиці до продажу через інтернет. Одні форми сексуальної праці трапляються рідко, інші є більш регулярними та організованими. Багато з тих, хто працює у секс-індустрії, відмовляються від терміна “проституція” через стигматизацію, що асоціюється з їх роботою. Це особливо стосується тих, хто працює з такими не забороненими законом формами секс-індустрії, як секс по телефону та стриптиз. У секс-індустрії можуть працювати як представники ЛГБТ, так і традиційні гетеросексуали.

К

Криміналізація (проституції) – включення проституції чи відповідних дій, пов'язаних з проституцією, до складів злочинів, визначених Кримінальним кодексом. Відрізняється від включення проституції до видів бізнесу чи до інших сфер діяльності на підставі законодавства.

П**Пеналізація (проституції)**

Застосування кримінального покарання до осіб, які займаються наданням сексуальних послуг з метою отримання доходу. Може застосовуватись лише до продавців чи покупців, або і до тих і до тих, або до певних видів діяльності, пов'язаних із отриманням доходу за послуги секс-індустрії.

Проституція

Надання сексуальних послуг з метою отримання доходу.

Р

Регулювання (проституції)

Застосування правил і законів до сфери секс-індустрії. Нормативні документи узаконюють секс-індустрію за умови дотримання спеціальних критеріїв і проведення перевірок, регулярних обов'язкових медичних оглядів працівників цієї сфери.

Т

Торгівля людьми

Згідно з чинними міжнародними стандартами, торгівля людьми — це насильницьке чи шахрайське використання людини в умовах експлуатації, включаючи роботу в домашньому господарстві, втягнення у секс-індустрію, роботу в сільській місцевості чи важкій промисловості тощо. У минулому термін пов'язувався виключно з примушуванням дівчат і жінок до заняття проституцією. Ще й тепер національне законодавство та політики деяких країн ставляться до торгівлі людьми та примушування до заняття проституцією як до скоєння злочину з торгівлі людьми.

Ш

Шведська модель

Стосується закону, прийнятого у Швеції 1999 р., згідно з яким запроваджено кримінальне покарання за випадкові статеві зносини за плату у вигляді штрафу чи позбавлення волі на строк до 6 місяців. Шведські законодавці були переконані, що можна знизити рівень проституції, караючи не лише ПКС, а й покупців секс-послуг. Спроби запозичити шведську модель робилися в інших країнах.